

**STRATEGIA ROZWOJU GMINY
WOLBÓRZ NA LATA 2022-2030**

***DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ
GMINY WOLBÓRZ***

WOLBÓRZ 2021

Dokument opracowany przez:

PPUH „BaSz” mgr inż. Bartosz Szymusik

26-200 Końskie ul. Polna 72

tel./fax: 41 372 49 75

e-mail: basz@post.pl

przy współpracy:

Urzędu Miejskiego w Wolborzu

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	4
1. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE I ŚRODOWISKO NATURALNE.....	6
1.1. Położenie i dostępność komunikacyjna	6
1.2. Zagospodarowanie przestrzenne	10
1.3. Środowisko przyrodnicze	14
Ponadto na terenie gminy znajdują się podworskie, zabytkowe parki:.....	19
1.4. Rys historyczny.....	20
1.5. Mieszkalnictwo.....	21
1.6. Stan infrastruktury technicznej	22
2. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE.....	28
2.1. Potencjał demograficzny.....	28
2.2. Pomoc społeczna i ochrona zdrowia.....	31
2.3. Bezpieczeństwo publiczne	35
2.4. Edukacja.....	36
2.5. Kultura, sport i rekreacja.....	40
2.6. Dziedzictwo kulturowe	43
2.7. Aktywność społeczna.....	47
3. SFERA GOSPODARCZA	49
3.1. Aktywność gospodarcza.....	49
3.2. Rolnictwo	52
3.3. Rynek pracy i bezrobocie	53
4. BUDŻET I POLITYKA INWESTYCYJNA GMINY.....	55
SPIS TABEL, WYKRESÓW I RYSUNKÓW	63

WPROWADZENIE

Niniejszy dokument *Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Wolbórz* stanowi opracowanie na temat sytuacji społeczno-gospodarczej gminy Wolbórz pod kątem obecnego, jak i przyszłego rozwoju lokalnego. Jest to analiza wyjściowa, która stworzy bazę i ma służyć przygotowaniu dokumentu *Strategii Rozwoju Gminy Wolbórz na lata 2022-2030*.

Celem niniejszej diagnozy jest określenie stanu rozwoju i struktury gminy oraz wskazanie istniejących tendencji przemian, które będą miały wpływ na kształtowanie strategicznych kierunków dalszego rozwoju lokalnego gminy.

Diagnoza podzielona została na rozdziały prezentujące poszczególne sfery funkcjonowania gminy Wolbórz tj. zagospodarowania przestrzennego i środowiska, społeczną, gospodarczą oraz finansową. Sfera przestrzenna obejmuje zagadnienia związane z warunkami zamieszkiwania w gminie – m.in. mobilność, środowisko naturalne, infrastruktura, mieszkalnictwo. Sfera społeczna uwzględniająca dziedzictwo kulturowe przedstawia informacje związane z mieszkańcami, analizując strukturę demograficzną, jakość i dostępność usług publicznych dla mieszkańców, takich jak m.in. oświata i wychowanie, pomoc społeczna, ochrona zdrowia. W sferze gospodarczej poruszono kwestie lokalnej gospodarki, w tym także rolnictwa oraz rynku pracy. W sferze finansowej omówiono budżet gminy oraz plany inwestycyjne. Podsumowaniem całości danych ukazanych w przedmiotowym dokumencie jest bilans strategiczny i zdefiniowane wyzwania rozwojowe.

Rysunek 1. Obszar diagnozy gminy (opracowanie własne)

Do przygotowania niniejszej diagnozy wykorzystano dane statystyczne pochodzące z otwartych baz danych, głównie z Banku Danych Lokalnych GUS, a także dane zebrane i przekazane przez Urząd Miejski w Wolbórze. Opierano się również na powszechnie

dostępnych raportach, opracowaniach tematycznych oraz informacjach zamieszczanych na oficjalnych stronach internetowych instytucji i JST.

Diagnoza zawierająca charakterystykę stanu obecnego gminy, pozwoli na poznanie mocnych i słabych stron gminy oraz szans i zagrożeń w najbliższym otoczeniu, co przełoży się na możliwość wyznaczenia kierunków rozwoju oraz celów, jakie należy osiągnąć, by skutecznie wzmacniać rozwój gminy.

Niniejszy dokument został poddany szerokim konsultacjom społecznym, zarówno wśród mieszkańców gminy, organizacji społecznych, jak i podmiotów gospodarczych.

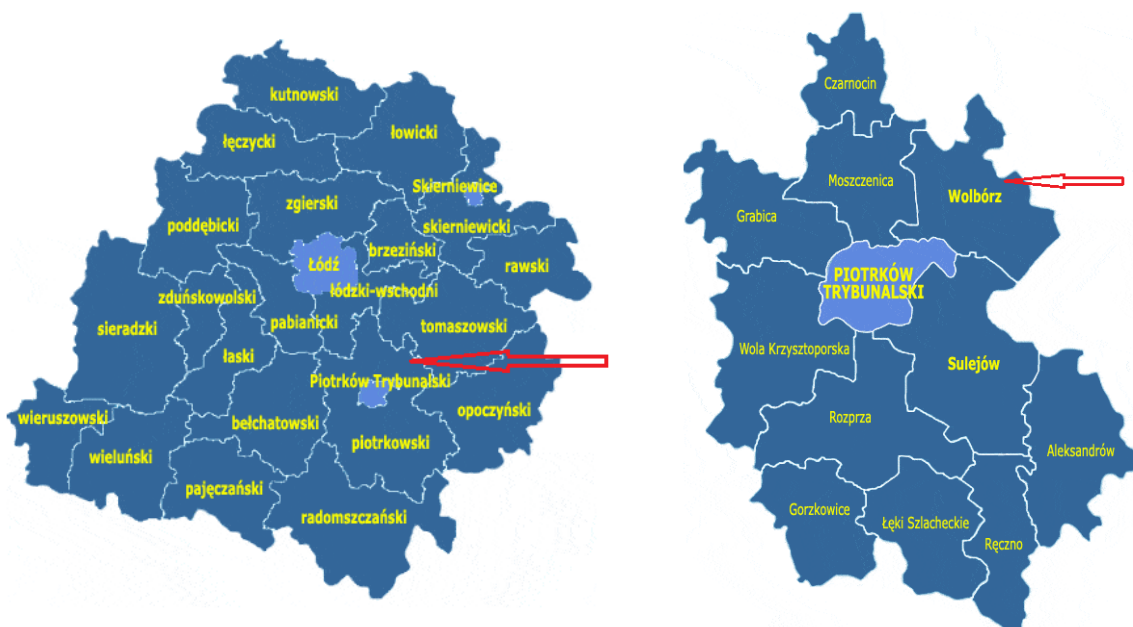
1. ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE I ŚRODOWISKO NATURALNE

1.1. Położenie i dostępność komunikacyjna

Wolbórz to gmina miejsko-wiejska położona w północno-wschodniej części powiatu piotrkowskiego i wschodniej części województwa łódzkiego. Sąsiaduje z gminami:

- od południa z gminą Sulejów (powiat piotrkowski),
- od południowego-zachodu z Miastem Piotrków Trybunalski,
- od zachodu z gminą Moszczenica (powiat piotrkowski),
- od północy z gminą Będków i Ujazd (powiat tomaszowski),
- od wschodu z gminą Tomaszów Mazowiecki (powiat tomaszowski),
- od południowego-wschodu z gminą Mniszków (powiat opoczyński).

Rysunek 2. Gmina Wolbórz na tle województwa i powiatu (www.gminy.pl)

Powierzchnia gminy wynosi 152 km² (15 166 ha, w tym miasto 1517,743 ha). Gmina Wolbórz jest jedną z większych obszarowo gmin powiatu piotrkowskiego - stanowi 10,6% jego powierzchni oraz 0,8% powierzchni województwa łódzkiego. Na obszarze gminy znajdują się 22 sołectwa, w skład których wchodzi 39 miejscowości oraz miasto Wolbórz.

Rysunek 3. Mapa gminy Wolbórz (Raport o stanie Gminy Wolbórz za 2020 rok)

Tabela 1. Jednostki administracyjne wchodzące w skład gminy (Urząd Miejski w Wolborzu)

Sołectwo	Miejscowości należące do sołectwa
Bogusławice	Bogusławice, Dąbrowa
Brudaki	Brudaki
Golesze Duże	Golesze Duże, Adamów, Dębsko, Leonów, Marianów, Golesze-Parcela
Kaleń	Kaleń, Janów
Komorniki	Komorniki
Kuznocin	Kuznocin
Lubiaszów	Lubiaszów, Bronisławów, Golesze Małe
Lubiatów	Lubiatów, Lubiatów-Zakrzew
Młoszów	Młoszów, Apolonka, Modrzewek
Młynary	Młynary
Polichno	Polichno
Proszenie	Proszenie
Psary-Lechawa	Psary-Lechawa
Psary –Stare	Psary –Stare
Psary-Witkowskie	Psary-Witowskie
Stanisławów	Stanisławów, Dębina, Karolinów, Węgrzynów
Studzianki	Studzianki
Swolszewice Duże	Swolszewice Duże
Świątniki	Świątniki
Wolbórz	Wolbórz, Krzykowice
Żarnowica Duża	Żarnowica Duża, Żarnowica Mała
Żywocin	Żywocin

Miasto Wolbórz leży w odległości około 14 km od Piotrkowa Trybunalskiego i Tomaszowa Mazowieckiego. Większe ośrodki miejskie, tj. Łódź i Warszawa położone są w odległościach odpowiednio około 52 km i około 135 km. Gmina jest jedną z gmin nadpilicznych. W jej obrębie znajduje się 11 kilometrów linii brzegowej Zalewu Sulejowskiego, szlaki turystyczne, rezerваты przyrody, stadniny koni, co stanowi o potencjale rozwoju rekreacji i wypoczynku, głównie o charakterze weekendowym.

Gmina położona jest przy drodze krajowej S8 relacji Warszawa- Wrocław- Katowice, będącej częścią europejskiej trasy E67 (trasa łącząca Europę Środkową z Finlandią, na odcinku od Helsinek do Warszawy nazywana Via Baltica). Przez teren gminy przebiegają również drogi powiatowe: 1511E Baby- Wolbórz, 1522E Piotrków Trybunalski- Kolo- Golesze- Godaszewice, 1531E Srock- Baby- Młynary- Wolbórz, 1533E Wola Moszczenicka- Młynary, 1913E Bełchatów Bogdanów- Wola Krzysztoporska- Siomki- Milejów- Przygłów- Koło- Wolbórz- Ujazd, 4332E Koło- Wolbórz- Ujazd, 4332E Tomaszów Mazowiecki- Młoszów o łącznej długości 58,55 km. Drogi gminne o łącznej długości 93,48 km pełnią rolę ciągów komunikacyjnych, decydujących zarówno o zintegrowaniu układu terytorialnego gminy i jego funkcjonowaniu, jak i otwartości na zewnątrz.

Tabela 2. Wykaz dróg powiatowych (Urząd Miejski w Wolborzu)

Nr drogi	Nazwa drogi	Długość (km)
OBSZAR WIEJSKI		
1509E	Białkowice- Lubiaków- Będków	4,28
1511E	Baby- Wolbórz	4,31
1522E	Piotrków Trybunalski – Golesze- Godaszewice	10,66
1526E	Golesze- Borki	6,64
1531E	Srock- Baby- Młynary- Wolbórz	5,53
1533E	Wola Moszczenicka- Prosenie	2,16
1536E	Moszczenica- Młynary	1,46
1913E	Bełchatów- Bogdanów- Wola Krzysztoporska- Siomki- Milejów- Przyglów- Koło- Wolbórz- Ujazd	9,85
4232E	Tomaszów Mazowiecki- Wolbórz	2,276
4333E	Tomaszów Mazowiecki- Młoszów	4,29
OBSZAR MIEJSKI		
1511E	ul. Reymonta, ul. Świętokrzyska	1,74
1531E	ul. Kitowicza	1,59
1913E	ul. Modrzewskiego, ul. Warszawska	3,78
RAZEM		58,55

Tabela 3. Wykaz dróg gminnych (Urząd Miejski w Wolborzu)

Nr drogi	Nazwa drogi	Długość (km)
OBSZAR WIEJSKI		
110056E	(Raciborowice) - gr. gm. Moszczenica - Zakrzew - Lubiaków	2,0
110256E	(Gazomia Nowa) - gr. gm. Moszczenica - Psary Lechawa	0,6
110514E	Golesze Parcela - Bronisławów - Adamów - Golesze Parcela	4,66
110515E	Lubiaszów Nowy - Bronisławów	3,4
110516E	Golesze Małe przez wieś (ul. Główna)	1,85
110517E	Żarnowica Mała przez wieś	1,53
110518E	Żywocin - Noworybie - gr. gm. Będków	0,66
110519E	Komorniki przez wieś - gr. gm. Będków	3,6
110520E	Bogusławiec Dąbrowa przez wieś	2,3
110521E	PGR Bogusławice - Bogusławice - gr. gm. Będków	3,0
110522E	Bogusławice - Brudaki - gr. gm. Będków	2,1
110523E	Krzykowice przez wieś	0,6
110524E	Lubiaków przez wieś	0,68
110525E	Młynary - Świątniki	2,15
110526E	Młynary przez wieś	0,95
110527E	Psary Witowskie przez wieś	1,15
110528E	Polichno Stare - Polichno Budy	1,65
110529E	Kolonia Studzianki - Studzianki przez wieś	1,88
110530E	Dębina - Stanisławów - Studzianki - gr. gm. Tomaszów Mazowiecki	2,7
110531E	Wolbórz - Zwierzyniec - Modrzewek - Młoszów	4,1
110532E	Kaleń przez wieś	1,5
110533E	Janów przez wieś	2,35
110534E	Wolbórz - Zwierzyniec - Modrzewek - Modrzewek Kolonia - Apolonka - Leonów - Adamów	5,25
110535E	Marianów przez wieś	1,1
110536E	Studzianki Kolonia przez wieś	1,05
110537E	Prosenie - Polichno - Żarnowica Duża - Golesze Duże	9,97
110538E	Wolbórz-Żywocin	8,3
110266E	Psary Stare - Psary Lechawa - Prosenie (Stara Wieś)	4,54
	Wolbórz – Lubiaszów – do drogi 1522E	5,42

OBSZAR MIEJSKI		
110501E	ul. Sportowa, ul. Polna	1,1
110502E	ul. Ostrowskiego, ul. Sobieskiego, ul. Batorego	0,92
110503E	ul. Czarnieckiego	0,16
110504E	ul. Leszka Czarnego, ul. Parkowa	0,35
110505E	ul. Grunwaldzka	0,51
110506E	ul. 1 Maja, ul. Garncarska - Poćwiardów - Psary	4,81
110507E	Plac Siniarskiego	0,51
110508E	ul. Łąkowa	0,19
110509E	Plac Jagiełły	0,36
110510E	ul. Różana, ul. Młynarska, ul. Targowa	0,85
110511E	ul. Kościuszki	0,19
110512E	ul. Wycieczka, ul. Browarna, ul. Mickiewicza	0,71
110513E	ul. Nadrzeczna	0,23
	ul. Borek	1,61
	RAZEM	93,48

1.2. Zagospodarowanie przestrzenne

Gmina wykazuje się niesymetrycznym zagospodarowaniem przestrzeni: jej północną część zajmują zwarte kompleksy leśne, a południowy wschód - Zalew Sulejowski. Środkowa część gminy ma charakter rolny z siecią powiązań drogowych pomiędzy poszczególnymi miejscowościami. Oś komunikacyjną stanowi droga ekspresowa Wrocław-Białystok (S8) - przebiegająca przez centrum z południowego-wschodu na północny-zachód. Natomiast sieć hydrograficzna gminy przebiega z południowego-zachodu, ku centrum szerokim pasem doliny, aby poniżej Wolborza przybrać luźniejszą strukturę i zmierzać ku północno-wschodniej części gminy do Zalewu Sulejowskiego. Przestrzeń gminy dzieli się na kilka czytelnych struktur:

- rejon intensywnej produkcji rolniczej (miejscowości gminne położone w centralnej części, ale nie bezpośrednio przy trasie ekspresowej S8 oraz Zalewie Sulejowskim),
- tereny rozwoju logistyczno- produkcyjno- usługowego (centrum gminy, Wolbórz i tereny położone bezpośrednio przy S8),
- tereny leśne o ważnych dla przestrzeni gminy funkcjach ekologicznych (południowa część oraz skraj północnej części gminy),
- obszary chronione oraz obszary bezpośrednio położone przy Zalewie Sulejowskim (Sulejowski Park Krajobrazowy, Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki, Obszar Chronionego Krajobrazu Spalsko-Sulejowski, rezerваты: Lubiaszów, Dęby w Meszczach oraz Czarny Ług, Obszar Natura 2000 Lubiaszów w Puszczy Pilickiej).

Miasto Wolbórz - stanowi miejsko-gminny wielofunkcyjny ośrodek administracyjno-usługowy, położony przy szlakach komunikacyjnych, rozchodzących się promieniście, które zapewniają optymalną obsługę obszaru gminy. Usługi podstawowe i ponadpodstawowe koncentrują się w mieście. Podstawowymi funkcjami miasta są usługi społeczne, administracyjne i mieszkalnictwo, a funkcjami uzupełniającymi jest produkcja i obsługa rolnictwa.

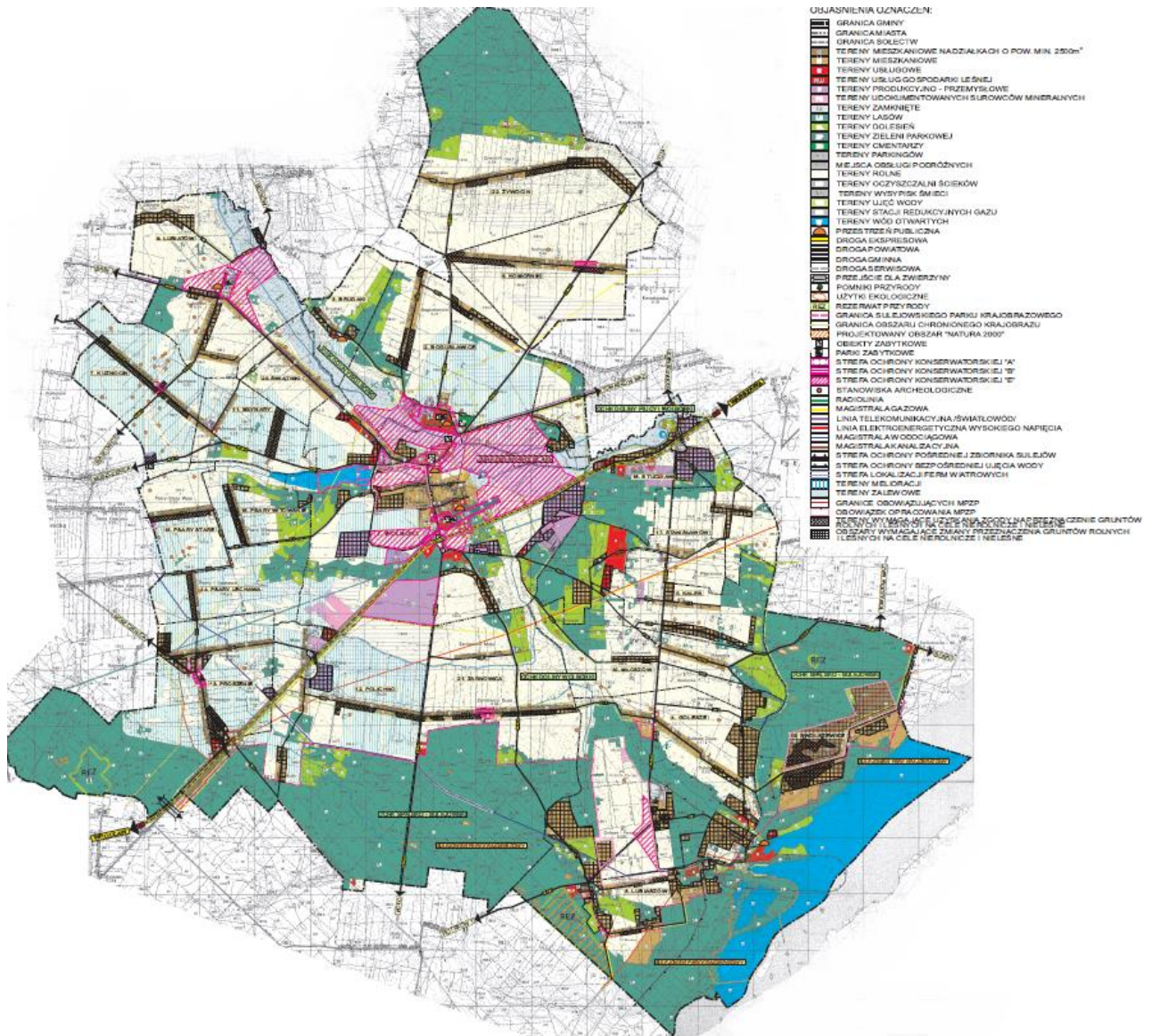
Dzisiejszy układ urbanistyczny centrum miasta Wolbórz jest pochodną układu urbanistycznego z XIII wieku, umieszczonego w rozwidleniu rzeki Wolbórki i Moszczanki.

Część centralna miasta z zabudową mieszkaniową, usługową i administracyjną znajduje się powyżej drogi ekspresowej S8. Od strony S8 miasto „rozpoczyna się” obiektem dawnego pałacu biskupów kujawskich wraz z parkiem i terenami przyległymi, główną ulicą (ul. Andrzeja Frycza Modrzewskiego) ciągnie się w kierunku północnym do Placu Władysława Jagiełły stanowiącego centrum miasta. Najważniejszym elementem centrum jest gotycki kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja w Wolborzu, zbudowany prawdopodobnie w XV wieku, przebudowany po pożarze w 1549 roku, a następnie w 1766 roku. Pałac biskupów kujawskich oraz kościół znajdują się w Rejestrze Zabytków Województwa Łódzkiego.

Zabudowa mieszkaniowa miasta kształtuje się wzdłuż ulic i dróg głównych. W tym terenie dominuje zabudowa jednorodzinna (domy parterowe, kamienice z handlowo-usługowym parterem). Zabudowę niemieszkalną stanowią obiekty administracji i użyteczności publicznej, zakłady przemysłowe, obiekty usługowe i handlowe (funkcjonujące osobno lub w połączeniu z budownictwem mieszkaniowym).

W strukturze funkcjonalno-przestrzennej gminy wyróżnia się podstawowe elementy zainwestowania z przewagą funkcji: mieszkaniowych, mieszkaniowo-usługowych (miasto Wolbórz), rolniczych, rekreacyjnych i komunikacyjnych. Gmina Wolbórz pełni funkcję rolniczą, rekreacyjną, administracyjno-usługową (obsługi produkcji żywności, obsługi obszaru gminy i obsługi turystyki). Na terenie miasta Wolborza skoncentrowane są wszelkie funkcje w zakresie administracji oraz wszystkie najważniejsze usługi. W gminie rozwija się również prężnie branża logistyczna. W granicach miasta znajdują się także tereny rolnicze, okalające zagospodarowane centrum oraz fragment drogi ekspresowej, z położonymi po jej północnej stronie centrami logistycznymi i magazynowymi. W większości sołectw funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast funkcjami uzupełniającymi produkcja i obsługa produkcji rolniczej, a także na terenach przyrodniczo atrakcyjnych - indywidualna zabudowa rekreacyjna i funkcje turystyczno-wypoczynkowe. Miejscowości Prosenie, Komorniki i Golesze Duże pełnią funkcje wsi podstawowych o wzbogaconym programie usługowym. Funkcje rekreacyjno-letniskową pełnią wsie: Swolszewice Duże, Leonów, Adamów, Bronisławów, Lubiaszów Nowy oraz Golesze Małe.

Rysunek 4. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Wolbórz (Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy Wolbórz)

Wykres 1. Struktura ogólna powierzchni gminy Wolbórz

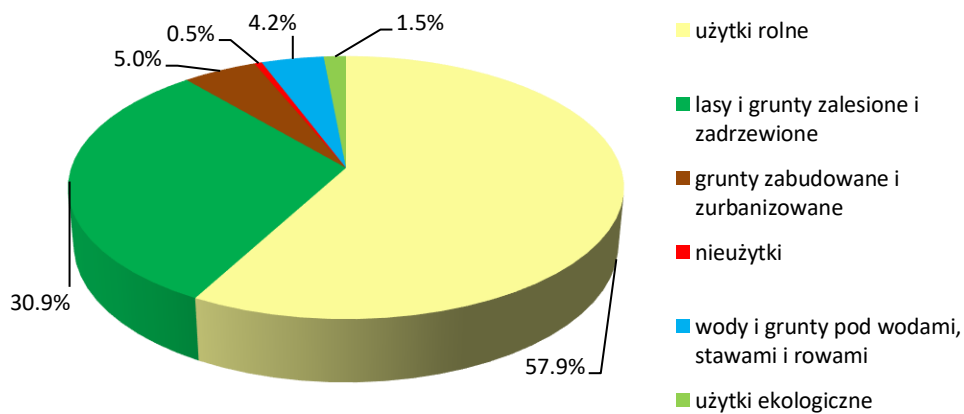

Tabela 4. Zestawienie użytkowania gruntów na terenie gminy Wolbórz (Urząd Miejski w Wolborzu)

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
grunty orne	7386,2701
sady	73,3052
łąki trwałe	760,6418
pastwiska trwałe	437,5101
grunty rolne zabudowane	326,639
lasy	4280,5886
grunty zadrzewione i zakrzewione	290,4885
Razem lasy oraz grunty zadrzewione i zakrzewione	4571,0771
tereny mieszkaniowe	166,8073
tereny przemysłowe	18,4384
inne tereny zabudowane	120,4341
zurbanizowane tereny niezabudowane	54,4034
tereny rekreacyjno- wypoczynkowe	5,4824
drogi	365,5814
grunty przeznaczone pod budowę dróg lub kolei	0,1076
inne tereny komunikacyjne	0,4847
wody i grunty pod wodami, stawami i rowami	609,9335
użytki ekologiczne	194,8088
tereny różne	9,4218
nieużytki	65,2003
RAZEM	15166,547

Instrumentami regulującymi ład przestrzenny w gminie są: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wolbórz (Uchwała Nr XVII/159/2012 Rady Miejskiej w Wolborzu z dnia 29 lutego 2012r.) oraz 15 uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przystąpiono do sporządzenia lub zmiany 9 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Gmina Wolbórz wydaje decyzje o ustaleniu warunków zabudowy oraz o lokalizacji inwestycji celu publicznego, które - prócz planów miejscowych - są elementem kształtowania ładu przestrzennego. W zagospodarowaniu przestrzennym gminy nie przewiduje się zasadniczych zmian w stosunku do obecnie funkcjonującej struktury.

1.3. Środowisko przyrodnicze

Pod względem fizyczno-geograficznym (J. Kondracki) gmina Wolbórz położona jest w obrębie dwóch mezoregionów: Równina Piotrkowska oraz Wzgórza Radomszczańskie. Granica mezoregionów przebiega przez południowo-zachodni fragment gminy. Równina Piotrkowska obejmuje przeważającą część obszaru gminy, poza jej południowo-zachodnim fragmentem, który należy do Wzgórz Radomszczańskich.

Pod względem geomorfologicznym Gmina wchodzi w zasięg Niecki Mogileńsko-łódzkiej, która stanowi rozciągniętą strefę synklinarną o falistej powierzchni i dominacji utworów kredowych (margle, wapienie, wapienie margliste, iły) o znacznej miąższości. W południowym fragmencie gminy podłoże geologiczne tworzą utwory jurajskie (iły, wapienie, margle). Brak utworów trzeciorzędowych, bezpośrednio na warstwach mezozoicznych wytworzyły się utwory czwartorzędowe, zwłaszcza plejstocenyjskie (piaszczyste i piaszczysto-żwirowe). Na utwory holocenyjskie składają się torfy, mułki, piaski i żwiry rzeczne zalegające w dolinach rzecznych oraz zagłębieniach terenu.

Gmina Wolbórz położona jest w obrębie zlewni Pilicy. W południowo-wschodniej części gminy znajduje się Zbiornik Sulejowski, tworząc obszar zlewni z tej części gminy. Wszystkie wody powierzchniowe zajmują łącznie 3,7% powierzchni gminy. Uzupelnieniem sieci rzecznej gminy są systemy rowów i cieków melioracyjnych, które łącznie z ciekami naturalnymi służą nawadnianiu i regulacji stosunków wodnych w obszarach użytkowanych rolniczo. Największym zbiornikiem wodnym gminy jest sztucznie utworzony Zalew Sulejowski o powierzchni ok. 23,8 km², długości 23,5 km i objętości ok. 78,85 mln m³. Maksymalna głębokość zbiornika osiąga 15 m. Zbiornik został utworzony w celu regulacji stosunków wodnych poniżej betonowo-ziemnej zapory (retencja), dodatkowo pełni funkcję energetyczną oraz rekreacyjną. Zbiornik zasilany jest przez wody rzeki Pilicy i Luciąży. Przez obszar gminy płyną rzeki: Wolbórka, Moszczanka oraz Golezanka. Rzeka Wolbórka uchodzi do Pilicy, Moszczanka jest dopływem Wolbórki, natomiast Golezanka dopływem Moszczanki. Część południowa gminy odwadniana jest przez drobny ciek bez nazwy uchodzący bezpośrednio do Zbiornika Sulejowskiego.

Wody podziemne na terenie gminy Wolbórz występują głównie w utworach kredowych oraz jurajskich tworząc użytkowy poziom wodonośny. Poziom ten charakteryzuje się napiętym zwierciadłem i wydajnością zbliżoną do wydajności z wód międzymorenowych. W rejonie Młynar poziom kredowy łączy się z poziomem wód czwartorzędowych i jest I poziomem wodonośnym. Wody podziemne zalegające w utworach czwartorzędowych nie mają większego użytkowo znaczenia. Teren gminy leży w zasięgu GZWP 401 Niecka Łódzka, który jest zbiornikiem kredy dolnej, o szacunkowych zasobach dyspozycyjnych 90 tys. m³/dobę. Zbiornik ten wymaga ochrony ze względu na wysoki stopień czystości wód do użytku bez uzdatniania. Ze studni głębinowych na terenie gminy Wolbórz korzysta aglomeracja łódzka. Ujęcie zlokalizowane jest w miejscowości Bronisławów.

Według regionów klimatycznych Polski, obszar gminy należy do Regionu Środkowopolskiego, o charakterze klimatu wschodniego, kontynentalnego, którego cechą

charakterystyczną jest częstsze występowanie dni bardzo ciepłych, pochmurnych bez opadu (średnio 38 dni w roku). Na zróżnicowane cechy klimatu gminy Wolbórz wpływa równinne ukształtowanie powierzchni, średnia lesistość, oddziaływanie wód powierzchniowych (Zalew Sulejowski) oraz ścieranie się mas powietrza morskiego z kontynentalnym. Charakterystyczne cechy klimatu gminy: średnia roczna temperatura powietrza wynosi 9°C, średnia roczna ciśnienia atmosferycznego wynosi 1015-1016 hPa, usłonecznienie atmosferyczne roczne wynosi 1900-2000 h, opad sumaryczny roczny wynosi 400-425 mm, zachmurzenie średnie roczne wynosi 5,0-5,2 (w skali 0-8), średnia roczna wilgotność powietrza wynosi 80%-82%, liczba dni z pokrywą śnieżną w sezonie wynosi 50-60 dni, liczba dni z przymrozkami wynosi 100-120 dni, średnia roczna prędkość wiatru wynosi 3,5m/s - 4m/s.

Gmina Wolbórz jest terenem o znacznych walorach krajobrazowych oraz przyrodniczych, charakteryzuje się atrakcyjnymi terenami leśnymi, dolinami rzek i obecnością – jednego z największych w rejonie – Zalewu Sulejowskiego. Wskaźnik lesistości dla całej gminy wynosi ok. 27,4% i jest nieco niższy od wskaźnika dla kraju 29,3%, przekracza jednak wskaźnik dla powiatu piotrkowskiego 23,9% oraz dla województwa łódzkiego 21,5%. Pod względem lesistości gmina Wolbórz jest piątą gminą w powiecie. W lasach na terenie gminy dominują siedliska boru mieszanego i sosnowego. Zwarty kompleks leśny występuje w północnej części gminy (poniżej miejscowości Psary Golesze) oraz w sąsiedztwie Zalewu Sulejowskiego, gdzie przeważającym gatunkiem drzew jest sosna. W pozostałej części gminy lesistość jest mniejsza, a istniejące kompleksy leśne związane są częściowo ze strefami zboczowymi dolin (np. kompleks w okolicy wsi Brudaki między Wolborzem a wsią Psary Witowskie, kompleks leśny Wolbórz - Żarnowica Mała i inne).

Na terenie gminy Wolbórz występują elementy środowiska przyrodniczego, które z uwagi na wysokie wartości, objęte zostały różnymi formami ochrony wprowadzonymi na podstawie przepisów ogólnych z zakresu ochrony środowiska oraz miejscowych aktów prawnych. Obszary podlegające ochronie na terenie gminy Wolbórz:

- Obszar Natura 2000 mający znaczenie dla Wspólnoty Lubiaszów w Puszczy Pilickiej (PLH100026),
- Sulejowski Park Krajobrazowy
- rezerwaty przyrody: „Lubiaszów”, „Dęby w Meszczach” oraz „Czarny Ług”
- Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki
- pomniki przyrody
- użytki ekologiczne.

Tabela 5. Obszary podlegające ochronie występujące na terenie gminy (crfop.gdos.gov.pl)

Nazwa	Krótką charakterystyka
OBSZAR NATURA 2000	
Lubiaszów w Puszczy Pilickiej (PLH100026)	Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty LUBIASZÓW W PUSZCZY PILICKIEJ - specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Obszar obejmuje rezerwat Jodły Lubiaszów, chroniący ekosystemy o naturalnych cechach, dawnej Puszczy Pilickiej. Powierzchnia obszaru w zdecydowanej części zajęta jest przez fitocenozy grądu subkontynentalnego Tilio-Carpinetum, w odmianie małopolskiej, z udziałem jodły pospolitej. Grądy reprezentują szerokie spektrum zróżnicowania ekologicznego: od higrofilnych grądów niskich do grądów wysokich z udziałem gatunków termofilnych. Cechą świadczącą o naturalnym charakterze ekosystemów jest ponadto duży udział martwego drewna na dnie lasu. Występują tu stare drzewostany jodły w wieku 150 lat o wysokości ponad 35m, grupa modrzewia polskiego w wieku 140 lat o wysokości 40m oraz 200-letnie dęby. W południowej części obiektu znajduje się dolina niewielkiego cieku, w której wykształcił się łęg jesionowo-olszowy Fraxino-Alnetum. W obszarze stwierdzono 3 typy siedlisk leśnych. Najważniejszymi wartościami przyrodniczymi są siedliska przyrodnicze o dużej reprezentatywności oraz duże powierzchnie fitocenozy, co daje możliwość niezakłóconego przebiegu procesów ekologicznych i zachowania gatunków typowych dla starych lasów. Obszar ma znaczenie w ochronie geograficznego zróżnicowania ekosystemów leśnych z jodłą pospolitą występującą na północnej granicy zasięgu w Europie. Naturalność ekosystemów potwierdza obecność licznych gatunków związanych z martwym drewnem. Stwierdzono występowanie 306 gatunków grzybów (największa liczba gatunków spośród rezerwatów Polski środkowej) oraz licznych bezkręgowców i ptaków typowych dla puszczańskich lasów.
PARKI KRAJOBRAZOWE	
Sulejowski Park Krajobrazowy	Sulejowski Park Krajobrazowy o całkowitej powierzchni 53760ha, natomiast w granicach województwa 17030ha, z czego 2713ha znajduje się w granicach gminy Wolbórz, utworzony został 21 lipca 1994r. (Rozporządzenie Nr 3/94 Wojewody Piotrkowskiego w sprawie utworzenia Sulejowskiego Parku Krajobrazowego – Dz. Urz. Woj. Piotrkowskiego Nr 22, poz. 136); podstawa prawna z 3 lipca 2006r. -Rozporządzenie Nr 24/2006 Wojewody Łódzkiego w sprawie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego – Dz. Urz. Łódzkiego Nr 248, poz. 1910). Park położony jest na terenie gminy Ręczno, Aleksandrów, Sulejów, Wolbórz oraz częściowo w mieście Piotrków Tryb. (powiat piotrkowski), Tomaszów Mazowiecki (powiat tomaszowski) i Mniszków (powiat opoczyński). Otulina parku zajmuje w granicach województwa powierzchnię 36730ha i obejmuje gminy Rozprza i Łęki Szlacheckie (powiat piotrkowski) oraz gminę Przedbórz (powiat radomszczański). Park położony jest nad środkową Pilicą i charakteryzuje go krajobraz doliny Pilicy. Na terenie parku wraz z otuliną znajduje się 9 rezerwatów przyrody. Przedmiotem ochrony są jodły pospolite, świerki, buki, klony i jawory. Na obszarze parku występują murawy nawa pienne - płaszczycie, torfy i łąki o podłożu piaszczysto –torfowym. Spośród rzadkich okazów roślin występują: widłaki, storczyki, zimozioł północny, długosz królewski. Ze zwierząt spotkać można bobra, wydrę i łosia wędrownego czy wilka. Spośród licznie występujących ptaków najciekawsze okazy to: gągoł, bąk, rybitwa białoczelna, kropiatka, siweczka obrożna.
REZERWATY PRZYRODY	
Lubiaszów	Rezerwat utworzony w 1958 roku - Rozporządzenie nr 27/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 1 czerwca 2007r. w sprawie rezerwatu przyrody Lubiaszów - Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 183 poz. 1731, Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 7 maja 1984r. w sprawie zarządzenia w sprawie uznania za rezerwat przyrody - (MP Nr 15, poz. 107 z 1984r.), Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30 października 1958r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody - MP Nr 95, poz. 520. Rezerwat leśny położony w gminie Sulejów i Wolbórz na terenie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego. Powierzchnia rezerwatu 202,4ha. Przedmiotem ochrony rezerwatu są zbiorowiska leśna: grąd, dźbrowa, bór jodłowy z cennym stanowiskiem jodły oraz stanowiska roślin rzadkich i chronionych. Rezerwat należy do najważniejszych

Dęby w Meszczach	i największych obiektów chronionych puszczy Pilickiej, znajdują się w nim zachowane najcenniejsze w całej Europie Środkowej wielogatunkowe, stary drzewostany, w tym naturalne stanowiska jodły, kolekcja dwustuletnich dębów szypułkowych oraz grupa 140-letnich modrzewi polskich
Czarny Ług	Rezerwat leśny o powierzchni 39,15ha, utworzony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 11.05.1989r (M.P. nr 17 poz. 120 z 1989r), aktualna podstawa prawna: Rozporządzenie Wojewody Łódzkiego Nr 26/2007 z dnia 01.06.2007r w sprawie rezerwatu przyrody (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 183 poz.1730 z 15.06.2007r.). Rezerwat położony w południowo-zachodniej części gminy Wolbórz, na zachód od wsi Prosenie utworzony został w celu zachowanie grądu i boru mieszanego z drzewami pomnikowymi dębu szypułkowego. W rezerwacie rośnie ponad 100 dębów szypułkowych, których obwód wynosi od 2,5 do 3,8 m, a wysokość od 25 do 35 m. Dęby mają od 150 do 260 lat. W skład drzewostanu wchodzi również sosna (w wieku od 120 do 140 lat), świerk, grab, jodła, osika, brzoza, a także dzika jabłoń, dzika grusza, jarzębina. To niewielki rezerwat torfowiskowy o powierzchni 2,46ha i otulinie 6,01ha, utworzony zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 14.06.1996r. (M.P. nr 40 poz. 394 z 1996r.). Przedmiotem ochrony jest torfowisko wysokie typu atlantyckiego ze stanowiskiem bagnicy torfowej Scheuchzeria palustris. Torfowiska wysokie należą do bardzo rzadkich składników krajobrazu środkowej części Polski. Są one typowe dla obszarów o klimacie wilgotniejszym i chłodniejszym niż ten, który panuje w naszym regionie (m.in. na północy Europy). Rezerwat zajmuje małe, lokalne, bezodpływowe zagłębienie terenowe wypełnione torfem mszysto-turzycowym i mszysto-wełniankowym. Od dwóch stron otacza je niska wydma porośnięta borem sosnowym. Największą powierzchnię rezerwatu pokrywa mszar torfowcowi, który tworzą torfowce kończysty i magellański oraz wełnianka pochwowata.
OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBZRZU	
Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki	Obszar o całkowitej powierzchni 2272ha położony na terenie gminy Będków, Moszczenica oraz Wolbórz. Celem utworzenia obszaru jest utrzymanie ciągłości ekosystemu w do i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt (Rozporządzenie Nr 41/2007 Wojewody Łódzkiego z dnia 21 sierpnia 2007r. w sprawie ustanowienia Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Wolbórki – Dz. urz. Woj. Łódzkiego Nr 273, poz. 2514, które straciło moc po Uchwale Nr XXXI/613/12 Sejmiku województwa łódzkiego z dnia 18 grudnia 2012r. w sprawie Obszaru chronionego Krajobrazu Doliny Wolborki – Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2013r. poz. 265)
POMNIKI PRZYRODY	
Grupa drzew	Aleja drzew - lipa drobnolistna składająca się z 16 drzew zlokalizowana na działkach 463/1 i 463/2, obręb geodezyjny 4 Miasta Wolbórz
Grupa drzew	17 drzew gatunku; 1 dąb szypułkowy, 2 sosny wejmutki, z lipy drobnolistne, 3 klony zwyczajne, 2 modrzewie europejskie i 6 jesionów wyniosłych zlokalizowana na działce nr 15/21, obręb geodezyjny 0004 PGR Bogusławice
Grupa drzew	31 drzew gatunku dąb szypułkowy i jedno drzewo gatunku sosna pospolita zlokalizowana na działce nr 41, obręb geodezyjny Prosenie
UŻYTKI EKOLOGICZNE	
Bagno swolszewickie o powierzchni 0,3ha położone: oddział leśny 372b, działka nr ewid 552, obręb Swolszewice Duże	Rozporządzenie Nr 57/2001 Wojewody Łódzkiego z dnia
Bagno swolszewickie o powierzchni 0,59ha położone: oddział leśny 373c, działka nr ewid 141/2, obręb Swolszewice Duże	17 grudnia 2001r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne
Bagno swolszewickie o powierzchni 0,39ha położone: oddział leśny	

373f, działka nr ewid 141/2, obręb Swolszewice Duże

Bagno o powierzchni 0,29ha położone: oddział leśny 384p, działka nr ewid 557, obręb Swolszewice Duże

Bagno o powierzchni 0,25ha położone: Żarnowice działka nr 171

Bagno o powierzchni 0,02ha położone: oddział leśny 401m, działka nr ewid 189/1, obręb Modrzewek

Bagno o powierzchni 0,81ha położone Lubiaszów Nowy, działka nr 206/1

Bagno o powierzchni 0,54ha położone Lubiaszów Nowy, działka nr 207/1

Bagno o powierzchni 0,83ha położone Prosenie, działka nr 36
Siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków o powierzchni 0,17 ha położone Polichno, działka nr 133

Bagno o powierzchni 0,16ha położone: oddział leśny 405d, działka nr 52, obręb Janów

Torfowisko o powierzchni 0,55ha położone Żarnowica, działka nr 178

Torfowisko o powierzchni 0,28ha położone Lubiaszów Nowy, działka nr 207/1

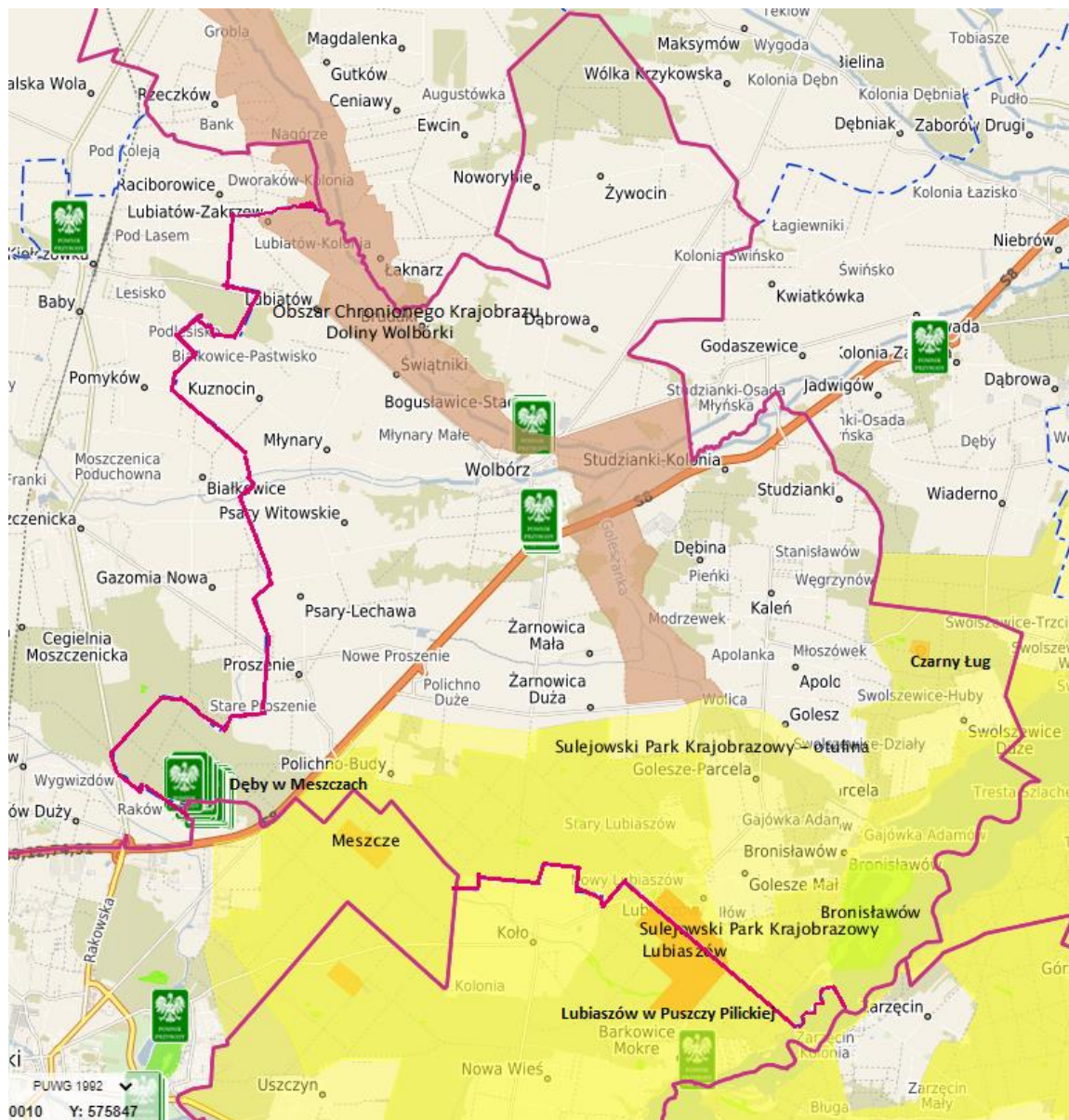
Siedlisko przyrodnicze i stanowisko rzadkich lub chronionych gatunków o powierzchni 1,08ha położone Żarnowica, działka nr 174

Naturalny zbiornik wodny BRONIOSŁAWÓW Zbiornik o powierzchni 200 ha obejmujący brzeg Zalewu sulejowskiego, przylegający do niego stawy, wysepki wraz z otaczającymi je wodami

Uchwała Nr XXXII/228/2001 Rady Gminy Wolbórz z dnia 9 listopada 2001r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny

---

Wykres 2. Rozmieszczenie form ochrony przyrody na terenie gminy Wolbórz (www.piotrkowski.e-mapa.net)

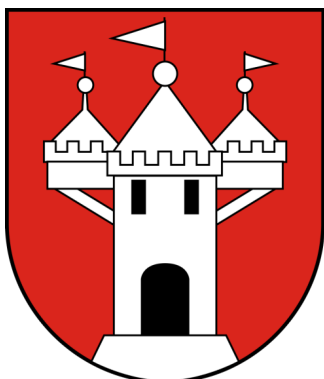

Ponadto na terenie gminy znajdują się podworskie, zabytkowe parki:

- park przy Zespole Pałacowym Biskupów Kujawskich w Wolborzu - postulowany do utworzenia parku kulturowego,
- park przy Zespole Dworsko-Folwarcznym w Bogustawicach,
- park przy Zespole Dworsko-Folwarcznym w Lubiatowie,
- park w Goleszach, który według ewidencji zabytkowej zieleni jest parkiem wiejskim podlegającym ochronie na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

1.4. Rys historyczny

Rysunek 5. Herb i pieczęć Gminy Wolbórz (Uchwała Nr XXXII/226/2009 Rady Gminy Wolbórz z dnia 19 sierpnia 2009r.)

Herb Gminy Wolbórz

Pieczęć Gminy Wolbórz

Pierwsza wzmianka historyczna o Wolborzu pochodzi z 1065 roku, kiedy wzmiankowano miejscowość, jako gród kasztelański i osadę targową z komorą celną. Przez Wolbórz przechodziły: szlak komunikacyjny - bursztynowy (Gdańsk- Łęczycza- Wolbórz- Piotrków- Kraków) i litewski (z Litwy do Małopolski i Wielkopolski) - szlak ten stanowi dzisiaj oś komunikacyjną w postaci drogi ekspresowej S8 Wrocław- Białystok. W latach 1136-1818 Wolbórz stanowił własność i jedną z głównych rezydencji biskupów wrocławskich. Wolbórz posiadał prawa miejskie od 1273r. nadane przez Leszka Czarnego, ale utracił je w roku 1870 - za pomoc powstańcom styczniowym. W czasach przedrozbiorowych główną gałęzią gospodarki było łowiectwo. W tym czasie Wolbórz rozkwitał, rozwijał się handel, rzemiosło. Rezydencja biskupów stała się dogodną siedzibą do przyjmowania gości, zjazdów, posiedzeń Trybunału, itp. Aż 15 razy przebywał tu król Władysław Jagiełło, który m.in. w 1410r. zwołał w Wolborzu pospolite ruszenie przed bitwą pod Grunwaldem. W miejscowości tej przebywali również królowie: Zygmunt August, Stefan Batory, Władysław IV, Jan Kazimierz, Michał Korybut Wiśniowiecki, Jan III Sobieski i Stanisław August Poniatowski. W roku 1503 urodził się w Wolborzu Andrzej Frycz Modrzewski, autor dzieła „O poprawie Rzeczypospolitej”. Był wójtem Wolborza, przeprowadzał również organizację drużyn pożarnych. Pochowany został prawdopodobnie w swoim majątku w pobliskim Małczu. W wieku XVI w Wolborzu utworzono kolegiatę z kapitułą. Miasto miało wówczas 3 tys. mieszkańców, 6 kościołów, 3 szpitale, 400 domów, ratusz miejski, zamek biskupi z włoskim ogrodem i zwierzyńcem, 259 rzemieślników. W roku 1579 biskup kujawski Stanisław Karnkowski powołał konfraternię literacką, która przekształciła się w Bractwo Świętej Trójcy, istniejące do dzisiaj.

Od drugiej połowy XVII stulecia, po potopie szwedzkim oraz pożarze w 1671r. następował powolny upadek miasta. Po rozbiorach dobra biskupów wraz z pałacem i miastem przejął skarb państwa, zlikwidowana została też kolegiata. Kiedy Wolbórz stracił prawa miejskie powstała gmina Bogustawice z siedzibą w Wolborzu. W roku 1892 Wolbórz miał 171 domów (w większości murowanych), liczył 3 tys. mieszkańców (w tym 700 Żydów).

Prócz siedziby urzędu gminy i sądu gminnego znajdowały się: szkoła podstawowa, urząd pocztowy i telegraficzny, apteka, przytułek dla ubogich. Po roku 1905 powstaje organizacja oświatowa Macierz Polska, są liczne aresztowania i inne represje. Po odzyskaniu niepodległości, w roku 1918, szybko postępuje rozwój szkolnictwa oraz powstają liczne zrzeszenia społeczne. W odbudowanym pałacu biskupim umieszczono Junackie Hufce Pracy. Wybudowano Dom Miejski zwany Społecznym, nową rzeźnię, boisko sportowe, targowisko, tartak z napędem elektrycznym, założono spółkę wełniarską „Runo” oraz wybudowano szkołę podstawową. W roku 1942 wolborskich Żydów wywieziono do getta w Piotrkowie Trybunalskim. Po drugiej wojnie światowej Wolbórz zaczyna się odbudowywać. Powstają nowe obiekty, min. ośrodek zdrowia, Gromadzka Rada Narodowa, łąźnia, w pałacu umieszczono szkołę. W roku 1954 przekształcono Gminę Bogusławice na Gromadzką Radę Narodową w Wolborzu. Na mocy nowego podziału administracyjnego w 1973 roku utworzono gminę Wolbórz, należąca do powiatu piotrkowskiego. W roku 1993 przywrócono Wolborzowi herb. 1 stycznia 2011 roku Wolbórz odzyskał prawa miejskie.

1.5. Mieszkalnictwo

Czynnikami wpływającym na standard życia ludności danego obszaru są warunki mieszkaniowe. Na terenie gminy dominuje zabudowa charakterystyczna dla osadnictwa wiejskiego, zarówno pod względem formy, jak i funkcji. Jest to zabudowa mieszkalna jednorodzinna wraz z towarzyszącą jej zabudową gospodarczą (zabudowa zagrodowa).

Na terenie gminy według danych Głównego Urzędu Statystycznego (www.stat.gov.pl, stan na koniec 2019 roku), znajdowało się 2655 mieszkań (w tym w mieście 783 mieszkania), o łącznej powierzchni użytkowej 238340m² i sumie izb w ilości 11315. Średni metraż mieszkania kształtuje się na poziomie około 89,8m².

Tabela 6. Zasoby mieszkaniowe gminy Wolbórz (GUS, www.stat.gov.pl)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Mieszkania (szt.)	2593	2619	2632	2655	
Izby(szt.)	10970	11124	11196	11315	
Powierzchni użytkowa mieszkań (m ²)	230564	234083	235701	238340	
Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania (m ²)	88,9	89,4	89,6	89,8	

Na jedno mieszkanie o przeciętnej wielkości 89,8m² przypada średnio 2,95 osoby. W skład jednego mieszkania wchodzi przeciętnie 4,26 izby, co daje wartość 0,69 osoby na jedną izbę. Statystyczny mieszkaniec gminy Wolbórz ma do swojej dyspozycji 30,4m² powierzchni mieszkaniowej. Jakość i komfort zamieszkania na terenie gminy z roku na rok ulega stopniowemu podwyższeniu, a mianowicie występuje tendencja wzrostowa liczby izb w mieszkaniu, wzrasta przeciętna wielkość powierzchni użytkowej będącej w dyspozycji statystycznego mieszkańca oraz wielkość powierzchni użytkowej mieszkań. Zmiany te są wynikiem wymiany starej substancji mieszkaniowej i oddawania do użytku mieszkań o większym metrażu, rozbudowy mieszkań już istniejących, jak również procesów demograficznych. Stan techniczny budynków mieszkaniowych jest bardzo różny, przeważają

budynki w dobrym stanie, często po termomodernizacji lub remoncie. Na całym obszarze występuje przemieszanie zabudowy nowej ze starą.

Mieszkalnictwo na obszarze gminy charakteryzuje się monokulturą budownictwa indywidualnego-jednorodzinnego. Przewagę stanowi zabudowa zagrodowa, w której zamieszkuje ponad połowa populacji. Do największych jednostek strukturalnych w zakresie mieszkalnictwa i usług towarzyszących zalicza się miasto Wolbórz oraz wsie Polichno Duże, Prosenie i Bogusławice, Żarnowica i Komorniki. Dynamikę rozwoju sieci osiedleńczej w ostatnich latach charakteryzuje pośrednio ruch budowlany w zakresie tworzenia nowych siedlisk oraz ilość wydanych pozwoleń na budowę.

1.6. Stan infrastruktury technicznej

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

Eksploatacją urządzeń wodno-kanalizacyjnych na terenie gminy Wolbórz zajmuje się „Kom-Wol” Sp. z o.o. z siedzibą przy ul. Reymonta 36 w Wolborzu. Została ona powołana uchwałą Rady Gminy Wolbórz z dnia 20 listopada 1993r.. Zadaniem Spółki jest eksploatacja sieci wodociągowych, ujęć i stacji uzdatniania wody, sieci kanalizacyjnych, oczyszczalni ścieków, kompostowni, przepompowni, wykonywanie sieci oraz przyłączy wodociągowych i kanalizacyjnych, wykonywanie usług asenizacyjnych, koszenie poboczy i rowów oraz zimowe utrzymanie dróg, itp..

System wodociągowy gminy zasilany jest z ujęć wody zlokalizowanych w Wolborzu, Polichnie, Kuznocinie, Swolszewicach Dużych i Żywocinie. Długość sieci wodociągowej eksploatowanej przez spółkę wynosi 148,87 km, do której podłączonych było 3062 odbiorców (stan na koniec 2020r.). Wskaźnik zwodociągowania gminy wyrażony liczbą osób korzystających z instalacji do ogółu ludności wynosi 97,0% dla terenu miasta oraz 95,7% dla obszarów wiejskich. Wskaźnik uzbrojenia w sieć wodociągową wynosi 96,1km/100km² terenu, w tym na terenie miasta 112,0km/100km².

Na terenie gminy funkcjonują trzy oczyszczalnie ścieków zlokalizowane w miejscowościach Wolbórz, Psary Stare i Żarnowica, które odbierają ścieki siecią kanalizacyjną od 1915 dostawców. Łączna długość sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy wynosi 103 km, w tym w mieście 15,9 km. Z kanalizacji korzysta ogółem 75% mieszkańców gminy. Ilość ścieków dostarczonych do wszystkich oczyszczalni w roku 2020 wyniosła łącznie 207026m³, z czego dopływających kanalizacją sanitarną było 194953m³, a 12073m³ dowożonych wozem asenizacyjnym.

Tabela 7. Charakterystyka oczyszczalni ścieków na terenie gminy (stan na koniec 2020 roku)

Oczyszczalnia	Charakterystyka
Wolbórz	Długość sieci obecnie wynosi 18,7 km łącznie tj. kolektory sanitarne grawitacyjne i rurociągi tłoczne usytuowane w Wolborzu i Bogusławicach. Na koniec roku do sieci podłączonych było 771 dostawców ścieków. Usługobiorców obciążono za 99236m ³ ścieków. Wozem asenizacyjnym dowieziono 10931m ³ ścieków. W systemie kanalizacyjnym pracuje 8 szt. przepompowni ścieków.
Psary Stare	Długość sieci kanalizacyjnej to: 7 km sieci grawitacyjnej oraz 5,8 km kanału tłoczego. Przyłączonych do sieci kanalizacyjnej na koniec 2020r. było 212 usługobiorców. W roku 2020 dostarczono do oczyszczenia 30350m ³ ścieków. W systemie kanalizacyjnym pracuje 8 szt. przepompowni ścieków.
Żarnowica	Długość sieci kanalizacyjnej wynosi: sieć grawitacyjna $\varnothing$ 160 ÷ 300 mm - 55 417 mb, kanał tłoczny $\varnothing$ 75 ÷ 110 mm - 23 278 mb; ogółem: - 78 695 mb. W systemie kanalizacyjnym pracuje 50 szt. przepompowni ścieków.

W miejscach, gdzie nie występuje sieć kanalizacji sanitarnej, do gromadzenia ścieków bytowo-gospodarczych powszechnie stosowane są bezodpływowe zbiorniki ścieków, okresowo opróżniane. Na terenie gminy zlokalizowane są 84 szt. przydomowych oczyszczalni ścieków.

GOSPODARKA ODPADAMI

Źródłami powstawania odpadów na terenie gminy są przede wszystkim: gospodarstwa domowe, obiekty użyteczności publicznej oraz sektor gospodarczy - zakłady produkcyjno –usługowo -handlowe. Gospodarka odpadami z sektora komunalno-bytowego prowadzona jest w ramach zbiórki odpadów stałych zmieszanych oraz selektywnej zbiórki odpadów, które gromadzone są w przeznaczonych do tego celu pojemnikach lub workach. System zbiórki odpadów komunalnych na terenie gminy obejmuje nieruchomości zamieszkałe oraz domki letniskowe i inne nieruchomości wykorzystywane na cele rekreacyjno-wypoczynkowe. Właściciele nieruchomości niezamieszkałych, prowadzący działalność gospodarczą, działalność z sektora usług publicznych obowiązani są do podpisania umowy z podmiotem odbierającym odpady komunalne wpisanym do rejestru działalności regulowanej.

Odpady odbierane są od właścicieli nieruchomości zamieszkałych jak i niezamieszkałych (m.in. szkoły, budynki urzędów organu samorządu terytorialnego, świetlice wiejskie, a także nieruchomości, na których znajdują się domki letniskowe lub inne nieruchomości wykorzystywane na cele rekreacyjno-wypoczynkowe) w podziale na frakcje: zmieszane odpady komunalne oraz odpady komunalne gromadzone selektywnie tj. odpady ulegające biodegradacji, w tym bioodpady i odpady zielone, papier i tektura, metale, tworzywa sztuczna, opakowania wielomateriałowe, szkło i wywożone na składowisko odpadów poza teren gminy. Właściciele nieruchomości położonych na terenie gminy ponoszą opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi.

Na terenie gminy przy oczyszczalni ścieków w Wolborzu funkcjonuje Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych umożliwiającą mieszkańcom oraz

właścicielom nieruchomości uiszczającym opłatę za gospodarowanie odpadami komunalnymi na rzecz gminy możliwość pozbywania się nagromadzonych odpadów w podziale na: papier i tektura, szkło, tworzywa sztuczne, opakowania wielomateriałowe, popiół, odpady zielone, przeterminowane leki, chemikalia, zużyte baterie i akumulatory, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i inne odpady wielkogabarytowe, zużyte opony, gruz, odpady budowlane i rozbiórkowe, odpady tekstyliów i odzieży.

Tabela 8. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Ilość odpadów komunalnych zebranych ogółem z terenu gminy w [Mg]	2025,75	1885,378	2711,47	2902,933	2798,324
Ilość odpadów komunalnych zebranych selektywnie z terenu gminy [Mg]	845,41	799,938	1165,945	1327,359	1412,584
Liczba gospodarstw objętych selektywną zbiórką odpadów	2174	2250	2280	2348	2479
Ilość zebranych odpadów azbestowych [Mg]	-	-	216,57	93,68	100,22
Wytworzone osady ściekowe [Mg]	-	-	-	65	-

ZAOPATRZENIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNA

Teren gminy Wolbórz zaopatrywany jest w energię elektryczną ze stacji transformatorowej GPZ 110/15kV w Wolborzu oraz ze stacji transformatorowej GPZ 110/6kV zlokalizowanej w Bronisławowie. Część z mieszkańców gminy zasilana jest ze stacji transformatorowej GPZ 110/6kV „Piotrków” oraz ze stacji transformatorowej GPZ 110/15kV „Tomaszów 2”. Teren gminy Wolbórz zasilany jest za pomocą stacji transformatorowych SN/nN o mocy znamionowej dostosowanej do występujących potrzeb lub przewyższającej te potrzeby. Istniejące typy stacji umożliwiają w miarę potrzeby wymianę transformatorów na jednostki o większej mocy. Ogólnie stan eksploatowanej infrastruktury elektroenergetycznej (LSN, nn, stacje trafo) na terenie gminy ocenia się jako dobry.

Oświetlenie uliczne

Według ustawy Prawo energetyczne (art. 18 ust. 1) do zadań własnych gminy w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną należy między innymi planowanie oświetlenia miejsc publicznych i dróg, znajdujących się na terenie gminy oraz finansowanie tego oświetlenia. Na terenie gminy zainstalowanych jest (według danych na koniec 2020r.) 1187 szt. opraw oświetleniowych różnych typów. W poszczególnych sołectwach ilość opraw oświetleniowych przedstawia się następująco: Bogusławice 81, Brudaki 8, Golesze Duże 103, Kaleń 16, Komorniki 38, Kuznecin 31, Lubiaszów 116, Lubiatów 46, Młoszów 40, Młynary 26, Polichno 37, Prosenie 45, Psary Lechawa 10, Psary Witowskie 15, Psary Stare 15, Stanisławów 16, Studzianki 43, Swolszewice Duże 32, Świątniki 15, Wolbórz 386, Żarnowica Duża 48, Żywocin 37. Oświetlenie uliczne jest sukcesywnie corocznie rozbudowywane i modernizowane.

ZAOPATRZENIEM W GAZ

Przez obszar gminy Wolbórz przebiega magistrala gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Piotrków Trybunalski – Warszawa. W granicach gminy zlokalizowana jest stacja redukcyjno-pomiarowa pierwszego stopnia. Długość sieci gazowej wysokiego ciśnienia (sieć przesyłowa) w granicach gminy wynosi 15,611 km, zaś sieci rozdzielczej (średniego ciśnienia) 13,148 km, w tym 9,749 km na obszarze miejskim i 3,399 km na obszarze wiejskim. Ilość przyłączy średniego ciśnienia wynosi łącznie 542 szt., w tym 531 szt. na obszarze miasta i 11 szt. w obszarze wiejskim. Mieszkańcy nieobjęci siecią gazową, do celów socjalno-bytowych wykorzystują gaz ciekły propan-butan dystrybuowany w butlach.

ZAOPATRZENIE W CIEPŁO

Na terenie gminy Wolbórz nie funkcjonują scentralizowane systemy ogrzewania (nie istnieją zakłady produkujące ciepło oraz jednostki zajmujące się dystrybucją ciepła). Wszystkie obiekty i mieszkania na terenie gminy zasilane są w ciepło na potrzeby grzewcze oraz na przygotowanie ciepłej wody użytkowej z własnych indywidualnych źródeł. Ze względu na to, że wszystkie piece lub kotłownie indywidualne zasilają tylko obiekty, w których są zainstalowane, należy zakładać, że są to źródła ciepła o mocach rzędu kilku kilowatów, a w nielicznych przypadkach, gdy kotłownia ogrzewa większy obiekt (np. szkoła) istnieją źródła ciepła o mocach kilkudziesięciu kilowatów. Kotłownie działają głównie w oparciu o gaz ziemny, węgiel, olej opałowy, energię elektryczną i drewno.

Tabela 9. Rodzaj paliwa wykorzystywanego na cele grzewcze w budynkach użyteczności publicznej i innych większych obiektach na terenie gminy Wolbórz (Urząd Miejski w Wolborzu)

Budynek, kotłownia	Rodzaj paliwa
Urząd Miejski/kocioł gazowy	Gaz ziemny
Toaleta publiczna/ogrzewanie podłogowe	Energia elektryczna
ZOZ, MOPS - Sportowa 7/ kocioł gazowy	Gaz ziemny
MOK / kocioł gazowy	Gaz ziemny
Muzeum / grzejniki gazowe naścienne	Gaz ziemny
Sala OSP / grzejniki gazowe naścienne	Gaz ziemny
Garaż OSP/ grzejniki gazowe naścienne	Gaz ziemny
Szatnia/ Stadion/grzejniki elektryczne	Energia elektryczna
Przedszkole Samorządowe w Wolborzu /kocioł gazowy	Gaz ziemny+ PV
Szkoła Podstawowa w Wolborzu, Hala Sportowa /kocioł gazowy	Gaz ziemny
Budynek Orlika/ kocioł gazowy	Gaz ziemny
Szkoła Podstawowa w Komornikach/kocioł olejowy	Olej opałowy
Szkoła Podstawowa w Golezszach Dużych/kocioł olejowy	Olej opałowy
Szkoła Podstawowa w Proszeniu	Pompa ciepła + PV

Polichno Dom Ludowy/kocioł węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Polichno Biblioteka/grzejnik elektryczny	Energia elektryczna
Dom Ludowy Młoszów/klimatyzatory	Energia elektryczna
Dom Ludowy Lubiaszów/kocioł węglowy	Węgiel kamienny
Dom Ludowy Proszenie/kocioł węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Komorniki/kocioł węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Młynary/piecyk węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Psary Lechawa/ piecyk węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Psary Stare/ piecyk węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Świątniki/ piecyk węglowy	Węgiel kamienny/drewno
Dom Ludowy Lubiatów/ kominek	Drewno
Dom Ludowy Golesze Duże/ pompa ciepła	Pompa ciepła + PV
Świetlica Wiejska Studzianki/brak	Energia elektryczna
Świetlica Wiejska Studzianki/klimatyzator +grzejnik elektryczny	Energia elektryczna
Dom Ludowy Żarnowica Duża/ kocioł węglowy	Węgiel kamienny/drewno

Instalacje OZE

Obecnie coraz powszechniejsze staje się w gminie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do zaspokajania potrzeb energetycznych, w tym do pozyskiwania energii elektrycznej. Instalacje takie powstają przy indywidualnych budynkach mieszkalnych oraz na potrzeby instytucji gminnych:

- Przedszkole Samorządowe w Wolborzu – PV 40 szt. paneli do 10kW (dach) + ogrzewanie gazowe
- Szkoła Podstawowa w Proszeniu – PV 40 szt. paneli do 10kW (dach) + pompa ciepła powietrze/powietrze
- Dom Ludowy w Golezszach Dużych – PV 16 szt. paneli do 10kW + pompa ciepła powietrze/woda.
- Budynek socjalny w Bogusławicach – PV 36 szt. paneli o mocy 280kWp + ogrzewanie elektryczne
- Oczyszczalnia ścieków w Wolborzu – PV 76kW w gruncie.

Podsumowanie

- Środowisko przyrodnicze gminy Wolbórz jest jednym z najważniejszych walorów i czynników rozwojowych, szczególnie istotne jako czynnik przyciągający nowych mieszkańców, wpływających na rozwój turystyki i rekreacji;
- W ostatnich latach następuje wzmożona presja gospodarcza, zwłaszcza mieszkalnictwa, komunikacji i produkcji na środowisko, co może prowadzić do jego nieodwracalnej degradacji;

- Z uwagi na występujące zmiany klimatyczne należy zwrócić szczególną uwagę na racjonalizację gospodarki wodnej w gminie;
- Sieć transportowa i komunikacyjna gminy Wolbórz jest jednym z podstawowych powodów rosnącej atrakcyjności osiedleńczej gminy;
- Podnoszenie tożsamości, świadomości i wartości lokalnej powinno wpłynąć na zerwanie z poczuciem zaściankowości poprzez m.in., oferowanie miejsc pracy poza rolnictwem;
- Zwiększające się zasoby mieszkaniowe gminy, świadczące o nieustannym dążeniu do poprawy warunków mieszkaniowych (także młode pokolenia szukają swoich własnych siedlisk);
- Popyt na dominujące na terenie gminy budownictwo jednorodzinne o relatywnie dużym metrażu może ulec dodatkowemu wzrostowi wraz ze wzrostem systemów pracy w domu (*home office*);
- Brak w pełni rozwiniętego systemu kanalizacyjnego gminy może ograniczać dalszą konkurencyjność osiedleńczą gminy;

2. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE

2.1. Potencjał demograficzny

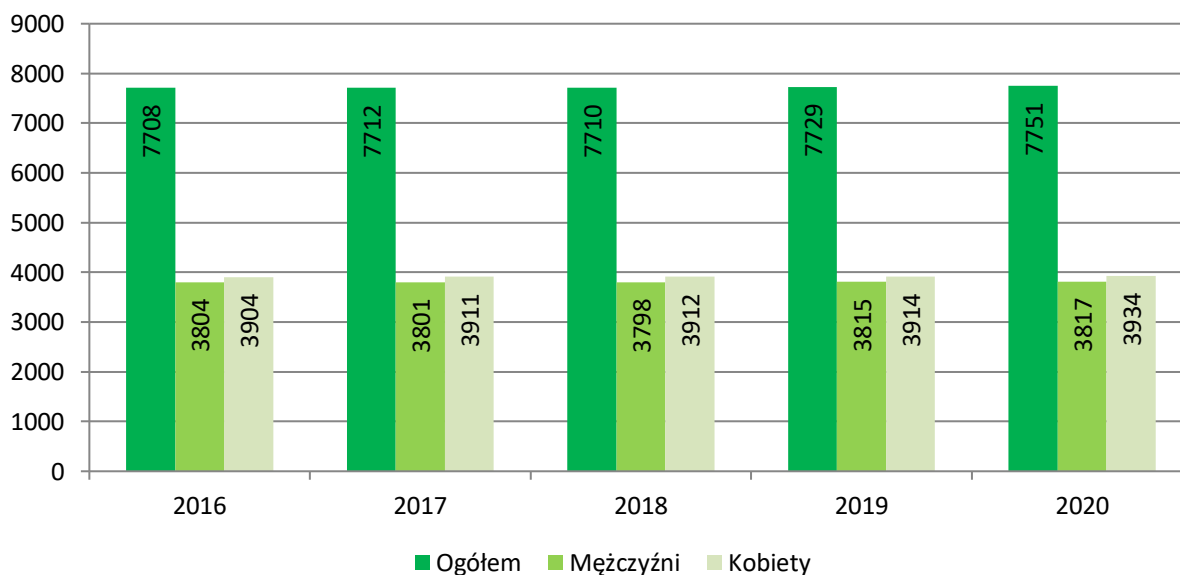
Struktura demograficzna oraz kierunki jej zmian jest podstawową kwestią ocenianą w procesie diagnozowania oraz jednym z ważniejszych czynników, jaki wpływa na rozwój społeczno-gospodarczy gminy.

Gmina Wolbórz (wg stanu na koniec 2020 roku) liczy ogółem 7751 mieszkańców, w tym 3817 mężczyzn i 3934 kobiety. Mieszkańcy miasta – 2256 osób stanowią 29,1% ogółu ludności gminy. Średnia gęstość zaludnienia wynosi ok. 52 osoby/km².

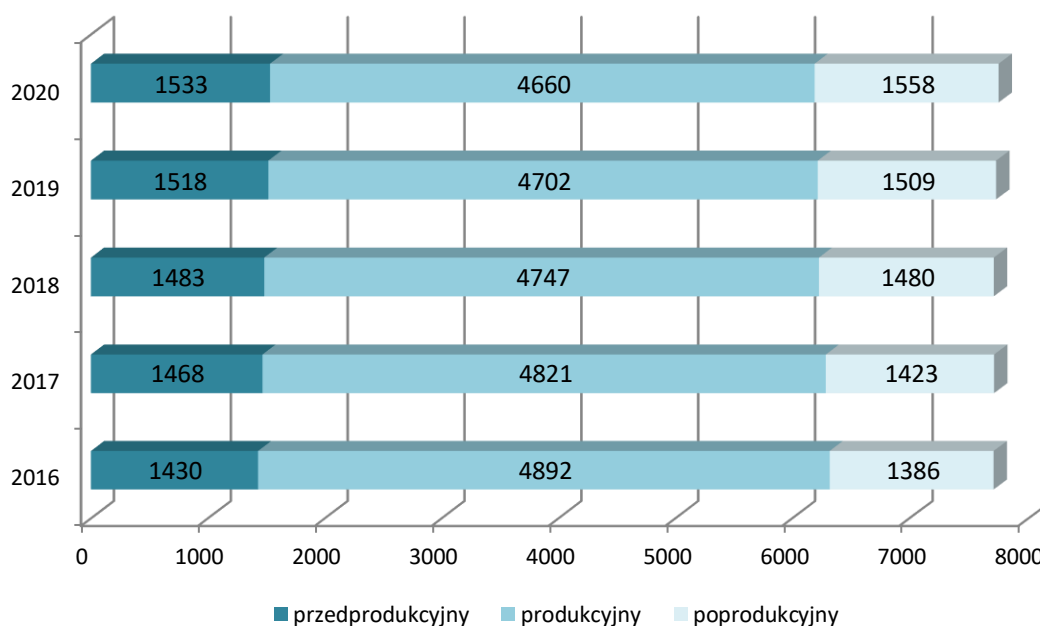
Tabela 10. Demografia w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba ludności ogółem	7708	7712	7710	7729	7751
Mężczyźni ogółem	3804	3801	3798	3815	3817
Kobiety ogółem	3904	3911	3912	3914	3934
Liczba ludności z terenu miasta	2289	2295	2278	2265	2256
Liczba mężczyzn z terenu miasta	1115	1109	1102	1097	1091
Liczba kobiet z terenu miasta	1174	1186	1176	1168	1165

Wykres 3. Liczba ludności gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Wykres 4. Struktura ludności gminy według ekonomicznych grup wieku (Urząd Miejski w Wolborzu)

W strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku uwidacznia się duży udział ludności pozostającej w wieku produkcyjnym. Ludność w wieku produkcyjnym stanowi potencjalne zasoby pracy. W analizowanym okresie liczebność tej grupy wiekowej stale się zmniejsza. W roku 2016 na terenie gminy zamieszkiwało 63,5% osób w wieku produkcyjnym, w kolejnych latach, aż do roku 2020 liczba ludności w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 3,4 punktu procentowego, a ludność w wieku poprodukcyjnym wzrosła o 2,1 punktu. Nie są to bardzo drastyczne zmiany, ale wskaźniki demograficzne dla gminy nie są korzystne, prognozują dalszy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Wskaźniki obciążenia demograficznego dla gminy Wolbórz wynoszą (GUS 2020):

- ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – 71,2 osoby,
- ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym – 107,6 osób,
- ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym – 36,9 osób,
- współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi – 27,2 osoby,
- odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem – 17,9 osób.

Powyższe wskaźniki pokazują poziom zaawansowania procesu powolnego starzenia się ludności gminy. Wysokie wartości wskaźników obciążenia demograficznego ma niekorzystny wpływ na lokalny rynek pracy. Wysoki wskaźnik oznacza sytuację, w której zbyt duży odsetek ludności utrzymuje się z socjalnych źródeł dochodów. Ze społeczno-ekonomicznego, a także demograficznego punktu widzenia istotna jest relacja ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym. Wskaźnik ten informuje o stopniu ekonomicznego obciążenia ludności stanowiącej potencjalne zasoby pracy ludnością pozostałą. Przyczyną deformacji struktury wieku mieszkańców gminy są głównie wzmożone migracje, przy utrzymującym się ujemnym wskaźniku przyrostu naturalnego.

Tabela 11. Porównanie wybranych wskaźników demograficznych gminy Wolbórz do wskaźników demograficznych powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego w roku 2020 (GUS, 2020)

Wskaźnik	Gmina Wolbórz	Powiat piotrkowski	Województwo łódzkie
Gęstość zaludnienia (osoba na 1km²)	52	64	134
Kobiety na 100 mężczyzn	104	103	110
Małżeństwa na 1000 ludności (‰)	3,6	3,6	5,3
Urodzenia żywe na 1000 ludności (‰)	10,79	9,37	8,53
Zgony na 1000 ludności (‰)	12,19	14,07	14,62
Przyrost naturalny na 1000 ludności (‰)	-1,4	-4,7	-6,9
Saldo migracji na 1000 ludności (‰)	1,04	2,2	-1,0
Zmiana liczby ludności na 1000 mieszkańców	-0,6	-1,6	-6,9

Stopień koncentracji ludności w poszczególnych miejscowościach gminy jest nierównomierny i uzależniony od wielkości obszaru jednostki osadniczej, jej położenia, rodzaju pełnionej funkcji oraz zagospodarowania terenu. Najludniejszymi sołectwami są Wolbórz, Bogusławice, Golesze Duże, Proszenie, Polichno, Komorniki i Swolszewice Duże. Najmniej zaludnione jest sołectwo Brudaki.

Tabela 12. Liczba ludności w poszczególnych sołectwach na dzień 31.12.2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Sołectwo	Liczba ludności
Bogusławice	593
Brudaki	70
Golesze Duże	474
Kaleń	126
Komorniki	313
Kuznocin	245
Lubiaszów	363
Lubiatów	225
Młoszów	185
Młynary	181
Polichno	388
Proszenie	444
Psary-Lechawa	122
Psary –Stare	160
Psary-Witkowskie	117
Stanisławów	104

Studzianki	193
Swolszewice Duże	326
Świątniki	144
Wolbórz	2303
Żarnowica Duża	335
Żywocin	340
RAZEM	7751

Do niekorzystnych zjawisk demograficznych zachodzących w gminie należą zbyt mała różnica pomiędzy wskaźnikami osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, co świadczy o starzeniu się społeczeństwa oraz zmniejszająca się liczba ludności w wieku produkcyjnym. Pozytywnym zjawiskiem jest wzrost liczby ludności gminy, dotyczy zwłaszcza obszarów wiejskich gminy. Prognozy demograficzne zakładają dalszy przyrost liczby mieszkańców.

2.2. Pomoc społeczna i ochrona zdrowia

Ocena poziomu życia mieszkańców gminy związana jest z oceną poziomu zaspokojenia ich potrzeb materialnych oraz z jakością życia. Struktura źródeł utrzymania mieszkańców gminy pokazuje, iż część ludności utrzymuje się ze świadczeń społecznych.

Świadczenia z zakresu pomocy społecznej na terenie gminy Wolbórz realizuje Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Wolborzu (MOPS). MOPS realizuje zadania własne zgodnie z wymogami określonymi przez przepisy prawa stosownie do zaleceń Burmistrza Miasta i Gminy, a zadania zlecone z zakresu pomocy społecznej na mocy przepisów prawnych i ustaleń Wojewody łódzkiego. MOPS w Wolborzu w/w zadania realizuje w ramach środków określonych w budżecie gminy. Na realizację zadań zleconych i dofinansowanie do zadań własnych MOPS otrzymuje dotacje z budżetu państwa oraz środki z budżetu gminy na realizację zadań własnych o charakterze obowiązkowym.

Tabela 13. Środki finansowe przeznaczone na pomoc społeczną w latach 2016-2020 według źródeł pochodzenia (MOPS w Wolborzu)

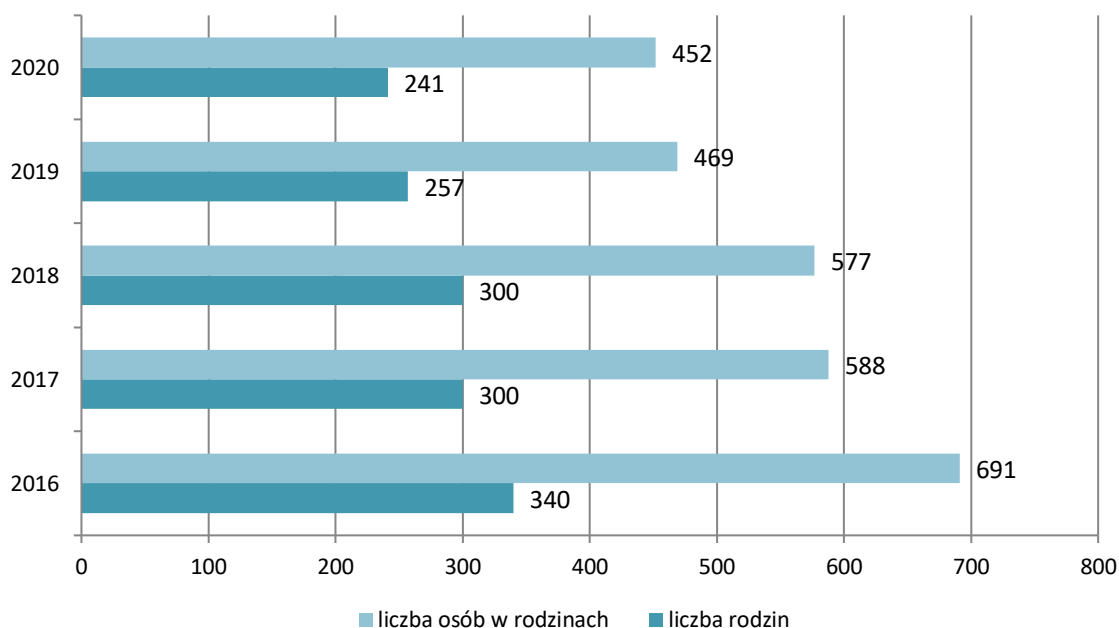
Rok	Środki finansowe na realizację zadań własnych (zł)	Środki finansowe na realizację zadań zleconych (zł)
2016	2 270 059,22	6 968 643,34
2017	2 256 192,23	8 569 321,31
2018	2 321 482,79	8 490 720,03
2019	2 545 439,78	10 037 996,41
2020	2 713 182,48	12 103 472,90

Poza zadaniami wynikającymi z ustawy o pomocy społecznej Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Wolborzu realizuje również zadania wynikające z innych ustaw: ustawy o dodatkach mieszkaniowych, ustawy o prawie energetycznym (dotatki energetyczne),

ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (świadczenie wychowawcze - tzw. 500+), ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – program „Dobry start” (tzw. 300+), ustawy o Karcie Dużej Rodziny - „Karta Dużej Rodziny”. MOPS kieruje również osoby do pomocy żywnościowej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Pomoc Najbardziej Potrzebującym. W 2020 roku Gmina Wolbórz przystąpiła do realizacji Programu „Wspieraj Seniora”. Program adresowany był do osób w wieku 70 lat i więcej, które pozostaną w domu w związku z zagrożeniem zakażeniem Covid-19 oraz w szczególnych przypadkach do osób poniżej 70 roku życia. Celem programu było zapewnienie usługi wsparcia Seniorów w wieku 70 lat i więcej, którzy w obowiązującym stanie epidemii zdecydują się na pozostanie w domu i nie są w stanie np. poprzez wsparcie rodziny zabezpieczyć sobie artykułów podstawowej potrzeby. Z pomocy takiej skorzystały tylko 3 osoby.

W gminie od kilku lat wśród dominujących powodów korzystania ze świadczeń pomocy społecznej znajdują się cztery przesłanki: bezrobocie i ubóstwo rozumiane, jako uzyskiwanie dochodów poniżej ustawowego kryterium dochodowego, które oscyluje na granicy „minimum egzystencji” określonego przez Instytut Pracy i Spraw Społecznych, niepełnosprawność, długotrwała choroba. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej formie pieniężnej i niepieniężnej w 2020r. wynosiła 452. Stanowiło to 5,83% ogółu mieszkańców gminy. Liczba rodzin objętych pomocą MOPS w 2020r. zmniejszyła się o 16 w stosunku do poprzedniego roku, natomiast liczba osób w tych środowiskach o 17.

Tabela 14. Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy MOPS w Wolborzu w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)

Klienci świadczeń pomocy społecznej to osoby, które z różnych przyczyn znajdują się w trudnej sytuacji, a ich rozwiązanie lub zmniejszenie skutków trudności wymaga różnorodnych form wsparcia, od świadczeń pieniężnych poprzez pomoc usługową,

umieszczenie w ośrodkach wsparcia, poradnictwo specjalistyczne, pogłębioną pracę socjalną czy też wsparcie asystenta rodziny. Głównym narzędziem w pracy pracowników socjalnych jest wywiad środowiskowy, który służy zgłębieniu przyczyn trudnych sytuacji życiowych.

Tabela 15. Liczba rodzin korzystających z pomocy MOPS według powodu jej przyznania w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Ubóstwo	209	185	152	136	119
Bezdomność	2	2	4	3	3
Bezrobocie	135	124	95	83	72
Niepełnosprawność	105	103	96	104	91
Długotrwała choroba	67	78	83	76	58
Przemoc w rodzinie	37	31	37	36	43
Ochrona macierzyństwa	29	25	19	12	12
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	48	46	43	44	32
Alkoholizm	39	43	43	23	22
Trudności po opuszczeniu zakładu karnego	4	1	1	2	5

Największą grupą spraw prowadzonych przez MOPS w Wolborzu jest polityka prorodzinna, w której zakres wchodzi: wypłata świadczeń rodzinnych i wychowawczych „500+” i „Dobry Start” (w 2020 roku odpowiednio dla 921 i 665 rodzin), wypłata zasiłków rodzinnych (4489 świadczeń) wraz z dodatkami (2606 świadczeń) oraz jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka (61 świadczeń), wypłaty świadczenia alimentacyjnego (dla 21 rodzin), prowadzenia dożywiania (dla 297 osób, w tym dla 74 dzieci i młodzieży), wypłaty dodatków energetycznych i mieszkaniowych (odpowiednio dla 3 i 7 gospodarstw domowych), sprawowaniu pieczy zastępczej (w 2020 roku przebywało: w rodzinie zastępczej spokrewnionej 3 dzieci, w rodzinie zastępczej niespokrewnionej 1 dziecko oraz w Domu Dziecka – 1 dziecko). Ponadto dla rodzin dysfunkcyjnych i rodzin, w których występuje zaburzona funkcja opiekuńczo-wychowawcza, pomoc oferują tzw. asystenci rodziny. Celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę, którą wspiera, podstawowego poziomu stabilności życiowej umożliwiającej jej wychowywanie dzieci - w 2020 roku ze wsparcia asystenta rodziny skorzystało 8 rodzin. W gminie przyznawana jest Karta Dużej Rodziny dla rodzin z 3 i większą liczbą dzieci, która uprawnia m.in. dopłaty do miesięcznej opłaty za odpady komunalne, do ulg w korzystaniu z instytucji gminnych (w 2020 wydano 14 nowych kart).

Na terenie gminy występuje zjawisko bezdomności – w 2020 roku problem ten dotyczył 3 osób. Wśród dominujących problemów tych osób wymienić należy alkoholizm, bezrobocie, włóczęgostwo, niepełnosprawność fizyczną, choroby i zaburzenia psychiczne,

brak stałego źródła dochodu. Zapłacono im pobyt w schronisku. Bieżąca praca z tą grupą odbiorców to działania zmierzające do zaspokojenia najbardziej elementarnych potrzeb bytowych oraz umożliwienie dostępu do świadczeń zdrowotnych. Równocześnie prowadzona jest praca socjalna na rzecz wyjścia z bezdomności.

Tabela 16. Udzielone zasiłki stałe, celowe i usługi opiekuńcze realizowane przez MOPS w Wolborzu w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
Udzielanie schronienia	1	1	3	2	3
Sprawianie pogrzebu	0	0	0	0	1
Usługi opiekuńcze (liczba osób)	4	11	13	13	16
Zasiłki celowe na pokrycie wydatków w wyniku zdarzenia losowego	2	3	3	0	0
Zasiłki celowe i pomoc w naturze	231	226	208	197	170
Liczba rodzin zastępczych (liczba dzieci w rodzinach)	5	6	2	2	5
Liczba osób niepełnosprawnych pod opieką MOPS	120	117	105	115	100
Liczba osób niepełnosprawnych korzystających z Warsztatów Terapii	0	0	0	0	1

Przy powszechnym zjawisku starzenia się społeczeństwa, problem opieki nad osobami starszymi staje się coraz poważniejszy. Niekorzystnym zjawiskiem jest również liczba osób całkowicie samotnych. Ludzie starsi i samotni potrzebują szczególnego rodzaju wsparcia, które zapewni im jak najdłuższe utrzymanie we własnym środowisku. Osobom takim należy zagwarantować dostępność do usług bytowych, urzędowych, mieszkaniowych oraz intelektualnych i zdrowotnych. Problem ludzi starszych jest trudny do rozwiązania zwłaszcza na terenach wiejskich, gdzie często brakuje odpowiedniego zaplecza zdrowotnego, ale także klubów i świetlic, gdzie starsi ludzie mogliby się spotykać. Często w miejscowościach wiejskich jedynym miejscem spotkań jest kościół i koła wokół niego zrzeszone (organizowanie wycieczek, pielgrzymek, pomocy itp.). Od 2015 roku na terenie gminy Wolbórz w miejscowości Studzianki funkcjonuje Niepubliczny Dom Pomocy Społecznej „Anders – Dom Seniora”. Liczba miejsc 48, umieszczonych 41 osób, w tym 5 osób z terenu gminy Wolbórz. W ofercie placówki znajdują się zarówno pobyty dzienne, całodobowe jak i długoterminowe. Publiczne placówki świadczące pomoc osobom starszym funkcjonują poza terenem gminy Wolbórz, na terenie powiatu piotrkowskiego. Należą do nich m.in.: Dom Opieki w Rokszycach (Gmina Wola Krzysztoporska), Dom Pomocy Społecznej w Łochyńsku (Gmina Rozprza).

W celu zapewnienia efektywnej pomocy osobom korzystającym ze wsparcia MOPS pracownicy Ośrodka współpracują m.in. z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie

w Piotrkowie Trybunalskim, Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Piotrkowie Trybunalskim, Poradnię Zdrowia Psychicznego w Piotrkowie Trybunalskim, Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Wolborzu, kuratorami sądowymi, pedagogami szkolnymi, lekarzami rodzinnymi, pielęgniarkami środowiskowymi, Powiatowym Urzędem Pracy w Piotrkowie Trybunalskim, Powiatowym Zespołem ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Piotrkowie Trybunalskim, Urzędem Miejskim w Wolborzu, Policją, fundacją „Arka Nadziei” w Tomaszowie Mazowieckim, Centrum Logistycznym „Auchan Polska sp. z o. o”, Szlachetną Paczką.

W gminie obserwowane są niekorzystne zjawiska społeczne, które mają wpływ na konieczność objęcia większych grup mieszkańców różnorodną pomocą. W związku ze starzeniem się społeczeństwa brakuje infrastruktury związanej z obsługą seniorów. Zwiększa się liczba osób chorych, niepełnosprawnych (w tym z chorobami psychicznymi) i potrzebujących wsparcia zewnętrznego, np. w postaci ośrodków wsparcia, mieszkań chronionych, wspieranych lub wspomaganych oraz usług opiekuńczych.

OCHRONA ZDROWIA

Gmina Wolbórz nie posiada własnych podmiotów leczniczych. Świadczeń z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej na terenie gminy udzielają dwa podmioty:

- Amicus – Med. R.W. Szymańscy Sp. J. ul. Sportowa 32/34, Wolbórz,
- Przychodnia w Wolborzu, ul. Sportowa 7, działająca w ramach Powiatowego Centrum Matki i Dziecka w Piotrkowie Trybunalskim.

Specjalistyczną oraz szpitalną opiekę medyczną mieszkańcom gminy zapewnia Samodzielny Szpital Wojewódzki im. Mikołaja Kopernika w Piotrkowie Trybunalskim (ul. Rakowska 15) oraz Powiatowy Zespół Opieki Zdrowotnej w Piotrkowie Trybunalskim (ul. Roosevelta 3).

2.3. Bezpieczeństwo publiczne

Zgodnie z art. 7 ust 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2020 poz. 713 ze zm.), zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego, (...). Troska samorządu o porządek publiczny, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa mieszkańcom, niski stopień przestępczości to czynniki, które mają istotny wpływ na stopień atrakcyjności danego obszaru zarówno, jako miejsca zamieszkania, inwestowania czy też pobytu turystycznego.

Podstawowymi organami państwa, powołanymi do zapewnienia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego są policja oraz straż pożarna. Za bezpieczeństwo mieszkańców gminy Wolbórz odpowiada Komisariat Policji w Wolborzu. Teren działania komisariatu obejmuje gminy Wolbórz, Moszczenica i Czarnocin. Działalność Komisariatu Policji w Wolborzu (rok 2020):

- przeprowadzenie 3 159 interwencji, w tym 1273 interwencji na terenie gminy Wolbórz,

- zatrzymanie 39 sprawców przestępstw oraz 12 nietrzeźwych kierujących pojazdami mechanicznymi,
- ujawnienie i zatrzymanie 34 osób poszukiwanych w celu ustalenia miejsca pobytu i doprowadzenie do aresztu śledczego,
- nałożenie 475 mandatów karnych,
- sporządzenie 65 wniosków o ukaranie do Sądu Rejonowego w Piotrkowie Trybunalskim,
- przeprowadzenie łącznie 230 postępowań o wykroczenia.

Tabela 17. Dane o wykroczeniach w latach 2017-2020 (Komisariat Policji w Wolborzu)

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	2020
Gmina Wolbórz	81	71	106	118
Gmina Moszczenica	96	115	106	106
Gmina Czarnocin	62	19	27	222

Sprawami bezpieczeństwa przeciwpożarowego i ratownictwa ogólnego zajmują się Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Piotrkowie Trybunalskim oraz 14 jednostek OSP mieszczące się w Wolborzu (jednostka posiada certyfikat KSRG), Bogusławicach, Komornikach, Kuznocinie, Lubiaszowie, Lubiatowie, Młynarach, Polichnie, Proszeniu, Psarach Lechawie, Świątnikach, Żarnowicy i Żywocinie. Podstawowe wyposażenie jednostek to samochody pożarnicze (ratownicze) z wyposażeniem - 17, w tym ciężkich 2 (1 nabyty w 2020r.), średnich 5, lekkich 10 oraz łódź ratunkowa wraz z przyczepą. Jednostki OSP realizują akcje edukacyjno -prewencyjno-szkoleniowe na zlecenie Komendy Powiatowej PSP w Piotrkowie Trybunalskim, niejednokrotnie są inicjatorami tychże przedsięwzięć. Strażacy biorą obecnie udział w akcjach związanych ze wspomaganie działań związanych z walką z koronawirusem, m.in.: akcjach informowania o szczepieniach i akcjach dowożenia na szczepienia. OSP współpracują również z jednostkami kultury oraz klubami sportowymi w zakresie współorganizacji imprez kulturalnych oraz sportowo-rekreacyjnych.

W gminie widoczne są bardzo silne tradycje pożarnicze zapoczątkowane przez Andrzeja Frycz-Modrzewskiego. Nakreślił on plan organizacyjny straży ogniowej i starał się wprowadzić stosowne uregulowania prawne. Dlatego od pięciu wieków istniała tu zorganizowana działalność straży pożarnej. W Wolborzu mieści się Pożarnicze Centrum Historyczno-Edukacyjne Ziemi Łódzkiej z ekspozycją zabytkowych rekwizytów pożarniczych.

2.4. Edukacja

Edukacja jest jedną z najbardziej kluczowych dziedzin zarówno w wymiarze ogólnokrajowym jak i lokalnym. Im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi dostosować się do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej. W obszarze wychowania przedszkolnego i edukacji, rolą samorządu jest zapewnienie warunków kształcenia uczniów oraz dążenie do zapewnienie wysokich standardów nauczania zarówno na poziomie przedszkolnym jak i szkolnym (w zakresie szkół podstawowych). Poziom nauczania ma znaczenie dla konkurencyjności

gminy. Edukacja na wysokim poziomie jest czynnikiem, który z jednej strony może przyciągać nowych mieszkańców, zwłaszcza ludzi młodych z dziećmi a z drugiej strony może zapobiegać rezygnacjom rodziców z placówek oświatowych na terenie miejsca zamieszkania. Zadaniem lokalnych władz jest utrzymywanie obiektów i placówek oświatowych, zatrudnienie i monitoring pracy kadry dydaktycznej, organizacja zajęć edukacyjnych a także wspieranie uzdolnionych uczniów.

Źródłami finansowania oświaty są: subwencja oświatowa, która z reguły wystarcza na pokrycie zaledwie części wydatków związanych z edukacją oraz dochody własne samorządu. Wydatki gminy na oświatę i wychowanie w 2020r. stanowiły ok. 31,6% wydatków ogółem.

Gmina odznacza się dobrą dostępnością do szkół podstawowych i przedszkoli. Szkolnictwo ponadpodstawowe w gminie reprezentuje Zespół Szkół Centrum Kształcenia Ustawicznego prowadzone przez Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim. Bazę oświatową w gminie na koniec 2020 roku stanowią 3 szkoły podstawowe prowadzone przez gminę Wolbórz (Szkoła Podstawowa im. Władysława Jagiełły w Wolborzu, Szkoła Podstawowa im. Stefana Żeromskiego w Goleszach Dużych i Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Komornikach) oraz Szkoła Podstawowa im. Miry i Tadeusza Sygietyńskich w Proszeniu prowadzona przez Stowarzyszenie na Rzecz Szkoły w Proszeniu, Przedszkole Samorządowe w Wolborzu, oddziały przedszkolne przy Szkole Podstawowej w Goleszach Dużych, Komornikach i Proszeniu, niepubliczne przedszkola „Domowe Przedszkole” i „Ekoludek” oraz niepubliczne żłobki „Promyczek” i „Ekoludek”. W roku szkolnym 2020/2021 do szkół podstawowych uczęszczało 615 uczniów, opieką przedszkolną objętych było 357 wychowanków a opieką w żłobku 32 dzieci.

Tabela 18. Informacje o placówkach oświatowych na terenie gminy Wolbórz – rok szkolny 2020/2021 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Nazwa jednostki	Liczba uczniów	Liczba przedszkolaków/ wychowanków żłobka	
Szkoła Podstawowa w Wolborzu	398	-	
Szkoła Podstawowa w Goleszach Dużych	117	40	
Szkoła Podstawowa w Komornikach	66	25	
Szkoła Podstawowa w Proszeniu	34	40	
Przedszkole Samorządowe w Wolborzu	-	105 (5 grup)	118 (6 grup) od X 2020r.
Przedszkole Niepubliczne „Domowe Przedszkole”	-	100	
Przedszkole Niepubliczne „Ekoludek”	-	34	
Niepubliczny Żłobek „Promyczek”	-	17	
Niepubliczny Żłobek „Ekoludek”	-	15	

Placówki oświatowe na terenie gminy realizują programy profilaktyczne o zdrowym żywnieniu, o bezpieczeństwie oraz o uzależnieniach. Na terenie szkół organizowane są stosownie do możliwości bezpłatne zajęcia dodatkowe, takie jak: koła przedmiotowe związane z realizacją treści programowych poszczególnych przedmiotów, gry sportowe zgodnie z zainteresowaniami i możliwościami oraz dodatkowe zajęcia wyrównawcze.

Tabela 19. Programy profilaktyczne, zajęcia dodatkowe, koła zainteresowań, przeprowadzone akcje placówkach oświatowych w gminie Wolbórz w roku szkolnym 2020/2021 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Nazwa szkoły	Opis zrealizowanych działań
Szkoła Podstawowa im. Władysława Jagiełły w Wolborzu	<ul style="list-style-type: none"> - Matematyka – wstęp do kariery wynalazcy” realizowany przez Wydział Matematyki i Nauk Informacyjnych Politechniki Warszawskiej; - Program czytelniczy – „Zaczytana szkoła”; - „Niewidzialne rany’ – program wsparcia psychologicznego; - „Unplugged” – program profilaktyki uniwersalnej; - „Przemoc w Internecie zostawia niewidzialne rany”- program o cyberprzemocy; - „Spójrz inaczej” – program zajęć wychowawczo – profilaktycznych, kl. I-III; - „Program Domowych Detektywów” – program profilaktyki alkoholowej; - Program Edukacji Antytytoniowej koordynowany przez Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Piotrkowie Tryb. – „Bieg po zdrowie” kl. IV; - FONOHOLOZM –HIT CZY KIT? – projekt realizowany w ramach III edycji „Programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018-2020” organizowany przez starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim oraz Powiatową Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Piotrkowie Trybunalskim; - Program dla szkół Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa finansowany ze środków Unii Europejskiej (mleko, warzywa i owoce w szkole) – kl. I-V; - Umieć pływać – program ministerialny dla klas I-II.
Szkoła Podstawowa im. Stefana Żeromskiego w Goleszach Dużych	<ul style="list-style-type: none"> - Lepsza szkoła – ogólnopolski projekt edukacji matematycznej – kl. IV-VIII; - Szkoła Demokracji – ogólnopolski projekt realizowany w ramach programu Akademia Demokracji przez Akademię Ekonomiczno – Humanistyczną w Warszawie i Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO) pod patronatem Unii Europejskiej i Rzeczypospolitej Polskiej w ramach priorytetu Szkolnictwo Wyższe dla gospodarki i rozwoju oraz działania Kompetencje w szkolnictwie wyższym; - Lekcje z Temidą – ogólnopolski program edukacyjny podnoszący poziom wiedzy oraz świadomości prawnej wśród dzieci i młodzieży realizowany przez Fundusz Sprawiedliwości i Ministerstwo Sprawiedliwości – klasy VII i VIII; - Program dla szkół Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa finansowany ze środków Unii Europejskiej (mleko, warzywa i owoce w szkole) – kl. I-V; - FONOHOLOZM – HIT CZY KIT? – projekt realizowany w ramach III edycji „ Programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018-2020” organizowany przez Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim oraz Powiatową Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Piotrkowie Trybunalskim; - Czyste powietrze wokół nas, Nie pal przy mnie, proszę, Znajdź właściwe rozwiązanie (ed.

- antynikotynowa – programy SANEPID);
- Umiem pływać – program ministerialny dla klas I-II;
- Trzymaj formę – Ogólnopolski Program Edukacyjny;
- Akademia Aquafresh – Ogólnopolski Program Edukacji Zdrowotnej dla Przedszkolaków;
- Bezpieczne przedszkole – ogólnopolski program dla przedszkoli.

Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Komornikach	<ul style="list-style-type: none"> - „Wolność nie jedno ma imię, czyli nasze drogi do wolności” - program dotacyjny „Niepodległa”; - „Muzyczno-historyczne inspiracje literaturą” - projekt Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wolborzu; - Programy profilaktyczne: „Antymina”, „Tak dla iluzji! Nie dla złudzeń”, „Profilaktyka HIV/AIDS”; - „Nie zrzucaj sieci na życie” – warsztaty profilaktyczne; - FONOHOLZM –HIT CZY KIT? – projekt realizowany w ramach III edycji „Programu ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań Razem Bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018-2020” organizowany przez starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim oraz Powiatową Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Piotrkowie Trybunalskim; - Program Edukacji Antytytoniowej koordynowany przez Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Piotrkowie Tryb. – „Bieg po zdrowie” kl. IV, „Czyste powietrze wokół nas” kl. 0; - Program edukacyjnym „Znamię! Znam je?” w ramach Ogólnopolskiego programu profilaktyki czerniaka, kl. VII i VIII; - Program dla szkół Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa finansowany ze środków Unii Europejskiej (mleko, warzywa i owoce w szkole) – kl. I-V; - Umiem pływać – program ministerialny dla klas I-II.
--	--

Przedszkole Samorządowe w Wolborzu	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt „ Mały Miś w świecie wielkiej literatury”; „ Kreatywny przedszkolak”; - Program „ Czyste powietrze wokół nas”; - „Ster na programowanie” – innowacja pedagogiczna; - Ogólnopolski program edukacyjny „Czyściochowe Przedszkole”; - Ogólnopolski program „Uczymy dzieci programować”; - „Bezpieczni na drodze” – program edukacyjny.
---	---

Potrzeby inwestycyjne placówek oświatowych na terenie gminy:

- Remont starego budynku Szkoły Podstawowej w Wolborzu;
- Wykonanie szatni w Szkole Podstawowej w Wolborzu;
- Remont dachu na łączniku sanitarnym hali sportowej oraz na łączniku między szkołami – Szkoła Podstawowa w Wolborzu;
- Remont elewacji zewnętrznej hali sportowej przy Szkole Podstawowej w Wolborzu;
- Rozbudowa wraz z termomodernizacją Szkoły Podstawowej w Goleszach Dużych;
- Rozbudowa Szkoły Podstawowej w Komornikach;
- Budowa sali gimnastycznej w Szkole Podstawowej w Komornikach;
- Założenie chodnika i utwardzenie parkingu przy Szkole Podstawowej w Komornikach;

- Przesunięcie ogrodzenia przy Szkole Podstawowej w Komornikach.

2.5. Kultura, sport i rekreacja

Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2021 poz. 1372) określa zadania własne gminy, które mają na celu „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty”. Jednym z wymienionych w ustawie zadań są sprawy związane z kulturą, sportem i rekreacją. Należy dodać, że część tych działalności realizują prywatne podmioty w zakresie komercyjnych usług oraz organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia).

Działalność kulturalną na terenie gminy świadczy Wolborskie Centrum Kultury im. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego w Wolborzu, Miejska Biblioteka Publiczna w Wolborzu z filiami w Goleszach Dużych i Polichnie oraz Pożarnicze Centrum Historyczno-Edukacyjne Ziemi Łódzkiej w Wolborzu. Głównym organizatorem życia społeczno-kulturalnego na terenie gminy jest Wolborskie Centrum Kultury w Wolborzu. Działają w nim liczne koła zainteresowań, mają siedziby organizacje, kluby, stowarzyszenia. W strukturach WCK działa 9 grup artystycznych (Teatr dzieci i młodzieży „Wesoła Centrala Kwak”), 5 zespołów wokalnych (młodzieżowy, „Żelki”, „One Trzy”, Fermata i Cantare), 3 folklorystyczne („Proszeniacy”, „Nad Wolbórką”, „Wolborskie Nuty”) oraz 3 koła zainteresowań (plastyczne, kreatywne, gimnastyka dla seniora). W WCK działają 4 sekcje: joga, taniec towarzyski, język angielski i robotyka. Zespoły i soliści działający przy WCK uczestniczą w licznych przeglądach i konkursach zdobywając uznanie za ich wysoki poziom artystyczny tj. Przegląd Kolęd i Pastorałek w Moszczenicy, Piotrkowski Przegląd „Kolęda pieśnią Zgody”, Zaśpiewajmy pl.-konkurs wokalny Narodowego Centrum Kultury (on-line), Konkurs Piosenki Patriotycznej „Każdy Polak gra i śpiewa” w Krakowie (zasięg ogólnokrajowy), Międzynarodowy Festiwal Kolęd i Pastorałek w Będzinie. Wolborskie Centrum Kultury organizuje ponadto: wystawy malarskie i fotograficzne, plastyczne, modelarski, okolicznościowe, prowadzi przeglądy dorobku artystycznego placówek oświatowych i WCK uroczystości rocznicowe i święta państwowe, organizuje coroczną imprezę Dni Wolborza.

W WCK mieści się Miejska Biblioteka Publiczna w Wolborzu, której głównymi kierunkami rozwoju jest poprawa jakości i poszerzenie oferty korzystania z usług placówki, aby zaspokoić potrzeby wszystkich grup użytkowników. W zasobach Miejskiej Biblioteki Publicznej znajduje się 36 898 woluminów, czyli na 1 000 mieszkańców daje ok. 4 686 woluminów, liczba wypożyczeń na 1 000 mieszkańców to ok. 1415. Liczba wydarzeń kulturalnych w 2020 roku, dla których organizatorem była Miejska Biblioteka Publiczna wraz z filiami to 740. Celem biblioteki i filii jest prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej potrzeby kulturalne mieszkańców, upowszechnianie czytelnictwa, upowszechnianie kultury lokalnej. W bibliotece prowadzone są cykle dla przedszkolaków, imprezy okolicznościowe, zajęcia komputerowe indywidualne oraz Akademia Rozwoju Talentów Wolborskich - przygotowanie maturzystów do egzaminów. W 2020 roku Miejska Biblioteka Publiczna w Wolborzu, mimo trudności związanych z pandemią podjęła szereg inicjatyw organizując i realizując m.in.: Bal Karnawałowy, współorganizowanie Senioriady – spotkanie seniorów, Dzień Babci i Dziadka w cyrkowej oprawie, zajęcia feryjne dla dzieci

z Gminy Wolbórz, Dzień Kobiet z biblioteką, wycieczkę do Warszawy, projekty: Literackie inspiracje muzyką i kulturą – projekt dofinansowany z MKiDN w kwocie 25000,00zł, „Aktywne wakacje pełne pasji” projekt dofinansowany z Fundacji PZU na kwotę 31689,00zł, projekt „Cyrkowe ferie” dofinansowanego z Fundacji PZU na kwotę 2800,00zł, projekt „Cyfrowy świat – programowanie start” dofinansowany z Fundacji Orange na kwotę 1800,00zł, i projekt „Programowanie – ekologia, na co dzień” dofinansowany na kwotę 2460,00 zł, projekt „Mała książka Wielki człowiek” dofinansowany przez instytut książki – Ministerstwo Dziedzictwa Narodowego i Kultury. W dziale muzealnym zorganizowano wystawę poświęconą św. Florianowi oraz rzeczy związanych ze strażą pożarną, w sposób marketingowy: zabawek, ubrań, kubków, gadżetów itp. Rok 2020 był rokiem setnej rocznicy urodzin świętego Jana Pawła II. Z tej okazji w muzeum prezentowało całoroczną wystawę okolicznościową. Ponadto zorganizowano wystawę pn. „Zbrojne podziemie antykomunistyczne w Tomaszowie Mazowieckim i okolicach” prezentowaną w wolborskiej Kolegiacie oraz poświęconą historii Bitwy Warszawskiej 1920.

Pożarnicze Centrum Historyczno-Edukacyjne Ziemi Łódzkiej w Wolborzu działa od 2007 roku, jest placówką kulturalną o charakterze muzealnym, która włącza się w życie społeczno-kulturalne gminy i regionu. Zadaniem głównym Centrum jest prezentowanie dorobku pożarnictwa m.in.: rekwizyty pożarnicze (sprzęty: motopompy, sikawki ręczne i konne, beczkowsy, sprzęt gaśniczy i alarmowy, oświetlenie, pojazdy, uzbrojenie osobiste, umundurowanie, wyposażenie strażnic, sztandary). Ponadto w Pożarniczym Centrum mieści się Izba Muzealna im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, w której gromadzone są eksponaty z zakresu archiwistyki, numizmatyki, archeologii i regionu. Izba zajmuje się Stowarzyszenie Przyjaciół Wolborza.

Na terenie gminy funkcjonuje Towarzystwo Sportowe „SZCZERBIEC”, które jest klubem jednosekcyjnym w dyscyplinie piłki nożnej. Klub posiada 6 drużyn, które zrzeszają ok. 120 zawodników. Klub zatrudnia łącznie 5 trenerów - instruktorów. Ze względu na trwającą sytuację epidemiczną rywalizacja sportowa odbywała się tylko w drugiej połowie 2020 roku. Zespoły brały udział w rozgrywkach odpowiednich dla swojego wieku. Rozpoczęty sezon 2020/2021 zakończyły na następujących miejscach: Klasa Okręgowa Seniorów – 8 miejsce w 17 zespołowej lidze, Junior młodszy B2- 7 miejsce w II lidze wojewódzkiej, Trampkarz C2 – 6 miejsce w II lidze wojewódzkiej, Młodzik D2 – 5 miejsce w lidze okręgowej, Drużyna Orlik E2 i rocznik 2011/12 reprezentowała klub w rozgrywkach turniejowych, a drużyna Żaków F2 rocznik 2013/2014 miała organizowane systematyczne zajęcia treningowe. Towarzystwo Sportowe było współorganizatorem Halowych Mistrzostw Delegatury Piotrkowskiej Seniorów – XIX Turnieju Halowego im. Zdzisława Bińka - drużyna zakończyła udział w rozgrywkach na 3 miejscu. Towarzystwo zorganizowało IV Memoriał Halowy im. Sebastiana Urbaszka - halowy turniej piłki nożnej dla chłopców z rocznika 2009.

Bazę sportowo-rekreacyjną na terenie gminy tworzą:

- hala sportowa z siłownią przy Szkole Podstawowej w Wolborzu,
- wielofunkcyjne boisko ORLIK w Wolborzu

- sale gimnastyczne przy szkołach (ZSRCKU Wolbórz, Golesze Duże, Komorniki)
- boiska przy szkołach,
- wielofunkcyjne boisko sportowe przy Szkole Podstawowej w Komornikach
- place zabaw dla dzieci (Wolbórz, Komorniki, Golesze Duże, Lubiaszów, Brudaki, Polichno, Psary Stare, Kuznecin i Swolszewice Duże)

W Bogusławicach znajduje się ośrodek hodowli koni „Stado Ogierów”, na terenie którego znajduje się ujeżdżalnia oraz ujeżdżalnia kryta, prowadzone są lekcje jazdy konnej na rozmaitych poziomach zaawansowania, jazdy indywidualne i grupowe, nauka powożenia. Ponadto oferowane są rekreacyjne przejazdy bryczkami, wakacje/ferie jeździeckie. Oferowana jest także kompleksowa pomoc w organizacji imprez plenerowych, oferta dotyczy również noclegów, gastronomii, organizacji konferencji.

Ze względu na malownicze położenie i atrakcyjną przyrodę oraz obecność Zalewu Sulejowskiego gmina Wolbórz ma status turystyczno-rekreacyjnej. Różnorodność zbiorowisk roślinnych, leśnych świadczy o wartościach przyrodniczych obszaru. Infrastrukturę turystyczną miasta i gminy Wolbórz tworzy kilka obiektów, głównie nad Zalewem Sulejowskim i przy drodze ekspresowej S8, z zapleczem noclegowym, gastronomicznym oraz o charakterze rekreacyjnym. Przy Zalewie działają gospodarstwa agroturystyczne oraz rozwija się budownictwo letniskowe prywatne. Ośrodki i baza noclegowa na terenie gminy: Centrum Kongresowo-Szkoleniowe „Magellan”, Kompleks Gastronomiczno-Hotelarki „Górski” w Proszeniu, Hotel „Złoty Młyn” w Polichnie, Hotel „Fox” w Studziankach, Zajazd „Plan” w Studziankach, gospodarstwo agroturystyczne „Miodowy Domek” w Lubiaszowie, „Leśny Dworek” w Goleszach Parcela, stajnia Bogusławice w Bogusławicach, internat przy ZSRCKU w Wolborzu oraz Camping Łoś w Leonowie.

Na Zalewie Sulejowskim występują wspaniałe warunki do uprawiania sportów wodnych: kajakarstwa, windsurfingu, żeglarstwa i wędkarstwa. W Bronisławowie funkcjonuje port jachtowy Łódzkiego Klubu Regatowego „Latający Holender”, który jest organizatorem m.in. Ogólnopolskich Regat o Puchar Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (wpisanych do kalendarza Polskiego Związku Żeglarskiego). Na terenie gminy Wolbórz zaprojektowano szereg szlaków turystycznych, samodzielnych i łączących się w większe szlaki na terenach sąsiednich gmin, wiodących przez najciekawsze miejsca regionu.

Tabela 20. Szlaki turystyczne na terenie gminy Wolbórz (www.wolborz.eu)

Nazwa szlaku	Trasa szlaku/ ciekawe miejsca
Ścieżka Rowerowa im. Zygmunta Goliata wokół Zbiornika Sulejowskiego	Leonów – Zatoka Borki; Groty Nadgórzyckie, Skansen Rzeki Pilicy i Rezerwat Niebieskie Źródła w Tomaszowie Mazowieckim; Zapora w Smardzewicach; Opactwo Cystersów w Podklasztorzu – Sulejów; Uroczysko Lubiaszów; Wolbórz
Czerwony pieszy szlak turystyczny – Szlak Partyzancki Małego Franka	Cały szlak ma 201 km długości i biegnie z Radomska przez Przedbórz, Sulejów, Polichno, Tomaszów Mazowiecki, Inowłódz do Brudzewic. Na obszarze gminy znajduje się 16,35 km szlaku czerwonego i obejmuje rezerwat Mieszce, Polichno, Żarnowicę Dużą, Sulejowski Park

Krajobrazowy, Golesze Duże, Swolszewice, Leonów.

Niebieski szlak turystyczny – Szlak Rzeki Pilicy	Łączna długość szlaku wynosi 121 km. Rozpoczyna się w Piotrkowie Trybunalskim, kończy w Krzętowie i przebiega przez następujące miejscowości: Borkowice Mokre, Bronisławów, Swolszewice Duże, Smardzewice, Karolinów, Sulejów i Przedbórz. Długość szlaku w granicach gminy wynosi 8,8 km.
Zielony szlak turystyczny – Szlak Rekreacyjny	Szlak o łącznej długości 22 km, z czego 7,7 km przebiega przez tereny gminy Wolbórz. Szlak rozpoczyna się w Piotrkowie Trybunalskim, następnie biegnie przez Koło, Polichno, Prosenie i poza granicami gminy przez Gazomkę, kończąc się w Jarostach koło Piotrkowa Trybunalskiego.
Czerwony szlak dla turystów zmotoryzowanych	Na obszarze gminy długość szlaku wynosi 11 km. Przebiega on drogami asfaltowymi z Koła przez Golesze Małe, Golesze Duże, Młoszów do Tomaszowa Mazowieckiego.
Niebieski szlak kajakowy – Szlak Wodny Pilicy	Szlak ciągnie się prawie na całej długości rzeki Pilicy od miejscowości Zarzeczce przez zbiornik sulejowski do ujścia do Wisły. Jego długość to 228 km. Według klasyfikacji międzynarodowej na zbiorniku sulejowskim posiada on stopień trudności CL I (łatwy)

Przez teren gminy przebiega zielony szlak rowerowy im. Zygmunta Goliata tworzący pętlę o długości 68,5 km wiodącą wokół Zbiornika Sulejowskiego. Szlak bierze początek i kończy się w Leonowie, obok Campingu ŁOŚ. Prowadzi m.in. przez Swolszewice Duże i Małe, Nagórzyce, Tomaszów Mazowiecki, Smardzewice, Trestę Rządową, Karolinów, Zarzęcin, Podlkasztorze, Sulejów, Włodzimierzów, Przygłów, Barkowice, Barkowice Mokre, Lubiaszów, Bronisławów z powrotem do Campingu ŁOŚ w Leonowie. Na trasie szlaku leżą m.in. Groty Nagórzyckie, Skansen Rzeki Pilicy, rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”, zapora Zbiornika Sulejowskiego, opactwo Cystersów w Sulejowie Podkasztorzu oraz rezerwat „Lubiaszów”.

2.6. Dziedzictwo kulturowe

Tradycje współczesnej gminy sięgają IX-X w. Wówczas największą jednostką administracyjną, zwaną opolem był Wolbórz, który w XI w. został przekształcony w kasztelanię wchodzącą w skład prowincji łęczyckiej. W latach 1123–1125 Wolbórz był drugą stolicą biskupstwa kujawskiego, a następnie został miastem rezydencjonalnym biskupów włocławskich. Prawa miejskie Wolbórz otrzymał w 1273r. z nadania Leszka Czarnego. Miasto miało komorę celną i własne władze samorządowe. Rozwijał się handel, rzemiosło i oświata. W Wolborzu została utworzona filia Akademii Krakowskiej (obecnie Uniwersytet Jagielloński). W filii pracowało siedmiu profesorów. Miała prawo nadawania stopni naukowych bakałarza filozofii i nauk wyzwolonych. XV i XVI wiek to głównie gospodarczy rozwój Wolborza. W tamtym okresie miasto posiadało 6 młynów, około 100 warsztatów sukienniczych, liczne warsztaty piwowarskie, rozwijały się również inne cechy, zbudowano 6 młynów. W 1521r. Wolbórz posiadał 5 kościołów: kościół farny św. Mikołaja (budowa ukończona w 1148r.), kościół św. Krzyża, kościół szpitalny św. Leonarda nad Wolbórką (szpital istniał w mieście od 1446r.), kościoły św. Trójcy i św. Ducha (przy obu istniały szpitale). W późniejszym okresie wybudowano jeszcze kościół św. Anny. Wszystkie

świątynie, oprócz kościoła farnego, były małe i drewniane - niektóre dokumenty określają je jako kaplice. W 1538r. kościół św. Mikołaja stał się prepozyturą, a w 1544r. kolegiatą. W 1819r. rząd carski odebrał świątyni św. Mikołaja tytuł kolegiaty, który odzyskała dopiero w 2008r. Wiek XVI i XVII to okres świetności miasta. Liczni dygnitarze państwowi i kościelni gościli na zamku wolborskim jadąc na sejm do Piotrkowa. W 1503 roku w Wolborzu urodził się Andrzej Frycz Modrzewski, wybitny pisarz okresu renesansu i sekretarz króla Zygmunta Augusta (w latach 1547-1553). W latach 1553-1567 pełnił on w Wolborzu urząd wójta. Modrzewski zmarł na zarazę jesienią 1572r., pochowany został w odległej o kilkanaście kilometrów wsi Małecz. Wolbórz po II rozbiórce Polski pozostawał aż do 1807r. w granicach Królestwa Pruskiego. Od 1807r. był w granicach Księstwa Warszawskiego, a od 1815r. w granicach Królestwa Kongresowego. W styczniu 1870 r. Wolbórz stracił prawa miejskie. W dniu 1 stycznia 2011r., po 141 latach, Wolbórz odzyskał prawa miejskie.

Cennymi obiekty dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Wolbórz są:

- układ przestrzenny miejscowości gminnej Wolbórz oraz wsi historycznych: Bogusławice, Komorniki, Kuznocin i Lubiaków,
- zespół pałacowy dawnej rezydencji biskupów kujawskich z 1773 roku zaprojektowany przez architekta Franciszka Placidi. Zespół obejmuje budynek pałacowy w stylu późnego baroku, dwie oficyny pałacowe oraz dwa pawilony. Mocno zdewastowany po konfiskacie dóbr biskupich został odrestaurowany w latach 1950-1961 stanowiąc najbardziej okazały akcent architektoniczny Wolborza. Do pałacu przylega obszerny park założony w stylu barokowym z cennym drzewostanem. Aktualnie zespół jest siedziba Zespołu Szkół Rolniczego Centrum Kształcenia Ustawicznego im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,
- kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja pochodzący z XV wieku, wielokrotnie przebudowywany m.in. w XVIII wieku przez architekta Franciszka Placidi, z wieżą zwieńczoną barokowym hełmem. W kościele zachowały się liczne obiekty liturgiczne, a także obrazy pędzla Franciszka Smuglewicza,
- kaplica cmentarna p.w. św. Anny w Wolborzu z XIX wieku,
- kaplica p.w. św. Rocha w Wolborzu przy ul. Warszawskiej, usytuowana przy moście na rzece Wolbórze pochodząca z XIX wieku,
- kapliczka w Studziankach z XIX wieku,
- zespół dworski w Bogusławicach obejmujący dwór drewniany z XVIII wieku, dom, biuro, gorzelnie z XIX wieku oraz inne obiekty (czworaki, spichlerz, stajnia, obory, żrebięciarnia) pochodzące z początków XX wieku. Do zespołu przylega XIX-wieczny park. Obecnie zespół użytkowany jest przez Stado Ogierów,
- zespół dworski w Lubiakowie otoczony parkiem z wartościowym drzewostanem pochodzący z XIX wieku., obejmujący murowany dwór, stajnie, spichlerz, gorzelnie magazyn i kuźnię,
- zabytki techniki:
  - ✓ drewniany zbożowy młyn wodny na rzece Moszczance w Wolborzu z XIX wieku,

- ✓ murowany zbożowy młyn wodny na rzece Wolbórze w miejscowości Lubiatów z XX wieku
  - ✓ murowany zbożowy młyn wodny na rzece Moszczance w miejscowości Studzianki Kolonia z XX wieku,
- stanowiska archeologiczne podlegające ochronie konserwatorskiej
- Miejsca Pamięci Narodowej:
- ✓ – Lubiatów – krzyż w miejscu straceń z 1916r.
  - ✓ – Golesze – mogiła powstańca z 1863r.
  - ✓ – Polichno-Budy – pomnik w miejscu bitwy partyzanckiej z 1943r.
  - ✓ – Polichno - Muzeum (1968r.) i Pomnik Czynu Partyzanckiego (1966r.)
  - ✓ – Lubiaszów – mogiła w lesie z 1939r
  - ✓ W Wolborzu - pomnik upamiętniający walczących za ojczyznę w latach 1943/44, rozstrzelanych w Pinkach Karlińskich i innych miejscach (cmentarz rzymskokatolicki), mogiła żołnierzy poległych w czasie I wojny światowej w 1914r. (cmentarz rzymskokatolicki), pomnik pułkownika Ludwika Glazera (cmentarz rzymskokatolicki), obelisk poległych we wrześniu 1939r. (cmentarz rzymskokatolicki), tablice upamiętniające wydarzenia historyczne (Kościół p.w. św. Mikołaja), pomnik Andrzeja Frycza Modrzewskiego w parku na Placu Wł. Jagiełły, kapliczka na Placu Stefana Siniarskiego, kapliczka Szwedzka przy ul. Grunwaldzkiej, pomnik „Dwa Miecze” na dziedzińcu pałacu biskupów – obecnie ZSRCKU.

Tabela 21. Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego z terenu gminy Wolbórz (WUOZ w Łodzi)

Miejscowość	Zabytek	Numer rejestru
Bogusławice	Park podworski z pocz. XIX w.	291 z 31.08.1983
Lubiatów	Park z 2 poł. XIX w.	308 z 31.08.1983
Wolbórz ul. Jagiełły 5	Kościół parafialny rzymsko-katolicki pw. Św. Mikołaja z XV w.	196 z 28.09.1967
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Aleja lipowa w zespole pałacowo-parkowym z 2 poł. XIX-pocz. XX w.	1151 z 14.06.1974
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Oficyna południowa w zespole pałacowo-parkowym z 1773r.	694 z 28.09.1967
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Oficyna północna w zespole pałacowo-parkowym z 1773r.	695 z 28.09.1967
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Pałac z 1626-1773	197 z 28.09.1967
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Park pałacowy z 2 poł. XVIII w.	198 z 28.09.1967
Wolbórz ul. Modrzewskiego 107	Pawilon południowy w zespole pałacowo-parkowym z 1773r.	696 z 28.09.1967

Wolbórz
ul. Modrzewskiego 107

Pawilon północny w zespole placowo-parkowym z 1773r.

697 z 28.09.1967

Rysunek 6. Zabytki zlokalizowane na terenie gminy Wolbórz (fotografie Urząd Miejski w Wolborzu)

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Wolborzu

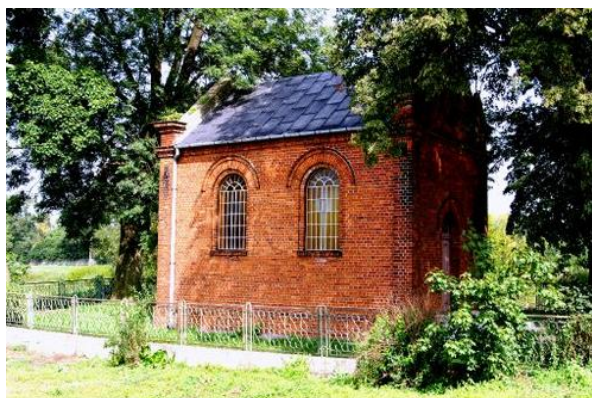
Pałac Biskupów Kujawskich w Wolborzu

Zespół pałacowo-parkowy w Bogustawicach

Dwór w Lubiatowie

Kaplica Św. Rocha w Wolborzu

Kapliczka Św. Nepomucena w Golezjach

2.7. Aktywność społeczna

Aktywność społeczna mieszkańców gminy przejawia się w działalności związków, stowarzyszeń, fundacji, kół oraz innych organizacji, które poprzez swoją działalność chronią dorobek kulturalny poprzednich pokoleń, służą młodzieży, uczą postaw ekologicznych, dbają o rozwój społeczno-kulturalny gminy. Ich działania skierowane są na pogłębienie integracji społecznej, rozwój potencjału kulturowego gminy, rozwiązywanie problemów osób niepełnosprawnych oraz budowaniu tożsamości kulturowej regionu. Dzięki aktywności mieszkańców gminy, podejmowanej samodzielnie lub we współpracy z władzami samorządowymi, w istotny sposób zostaje wzbogacony zakres działań na rzecz mieszkańców gminy, przede wszystkim tych najbardziej potrzebujących opieki i wsparcia. W gminie działają:

- społeczna organizacja „Stowarzyszenie Przyjaciół Wolborza”, której celem jest kultywowanie tradycji, prowadzenie badań historycznych, upowszechnianie wiedzy o historii i teraźniejszości, a także troska o zabytki i estetykę regionu. Stowarzyszenie opiekuje się Izbą Muzealną im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, która obecnie mieści się w Pożarniczym Centrum Historyczno-Edukacyjnym Ziemi Łódzkiej w Wolborzu. Gromadzone są w niej eksponaty z zakresu: archiwistyki, numizmatyki, archeologii regionu,
- Wolborskie Towarzystwo Kultury i Turystyki - organizacja pozarządowa, skupiająca się na rozwijaniu kultury narodowej i lokalnej, upowszechnianiu twórczości kulturalnej, w tym: propagowaniu zdrowego stylu życia, rozwijaniu idei aktywnego wypoczynku, promocji sportu i turystyki (zwłaszcza turystyki rowerowej, spływów kajakowych) oraz propagowaniu wiedzy o historii i tradycjach regionu. WTKiT jest inicjatorem i głównym organizatorem rajdu rowerowego na orientację BIKE ORIENT,
- Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Abstynenckiej „Zacisze”, posiadające status organizacji pozarządowej i podejmuje różnorodne inicjatywy zmierzające do udzielania pomocy osobom uzależnionym od alkoholu i ich rodzinom. Celem Stowarzyszenia jest: integracja społeczna i zawodowa osób uzależnionych od alkoholu i ich rodzin, promowanie abstynencji i trzeźwości oraz zdrowego stylu życia, rozwiązywanie problemów alkoholowych w środowisku lokalnym, edukacja i zwiększanie świadomości społecznej w zakresie zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu, profilaktyka uzależnień wśród dzieci i młodzieży, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Stowarzyszenie organizuje m.in.: „Forum Trzeźwości”, Turniej Piłki Nożnej oraz prowadzi Klub Abstynencki i bibliotekę tematyczną,
- Stowarzyszenie „Brzeg” w Swolszewicach Dużych, którego celem jest ochrona wybrzeża Zbiornika Sulejowskiego. Stowarzyszenie prowadzi działalność edukacyjną oraz ekologiczną (ochrona zwierząt i dziedzictwa przyrodniczego),
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Zalewu Sulejowskiego i okolic” jest organizacją działającą na rzecz popularyzacji turystyki, sportu i rekreacji na Zalewie Sulejowskim i okolicznych terenach, tworzenia markowych produktów turystycznych oraz ich promocji.

Na terenie gminy aktywną działalność prowadzą Koła Gospodyń Wiejskich, działające w miejscowościach: Polichno, Żarnowica Mała, Lubiaszów, Młoszów, Studzianki, Wolbórz,

Golesze Duże, Psary Stare, Kuznocin, Młynary, Lubiatów, Świątniki, Bogustawice, Żywocin i Komorniki. W 15 KGW na terenie gminy, skupionych jest ponad 260 członków. Organizatorem i współorganizatorem oraz uczestnikiem wielu regionalnych i lokalnych imprez jest Gminna Rada Kół Gospodyń Wiejskich. Organizuje m.in. imprezy kulturalne, promujące tradycyjne zwyczaje związane z ubiorem, potrawami, ludowymi świętami i obrzędami, do których można zaliczyć: Przegląd Pieśni Maryjnej, wystawy stołów wigilijnych i wielkanocnych.

Gmina Wolbórz jest członkiem Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Dolina Pilicy”, które działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich gmin: Aleksandrów, Inowódz, Lubochnia, Mniszków, Opoczno, Przedbórz, Sławno, Sulejów, Tomaszów Mazowiecki i Wolbórz. LGD stara się o dofinansowanie zadań lokalnych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach działań: różnicowania w kierunku działalności nierolniczej, tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw, odnowy i rozwoju wsi oraz tzw. "małych projektów". LGD "Dolina Pilicy" podejmuje działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, budowania i kształtowania świadomości społecznej oraz społeczeństwa obywatelskiego, propagowania wiedzy o Unii Europejskiej oraz możliwościach związanych z korzystaniem ze środków unijnych, budowania potencjału społeczeństwa obywatelskiego.

Podsumowanie

- Struktura demograficzna i społeczna gminy przechodzi bardzo dynamiczne przemiany, związane przede wszystkim z napływem nowych mieszkańców;
- Następuje wzrost aktywności społecznej mieszkańców gminy, skierowany przede wszystkim na rozwój lokalny i poprawę warunków zamieszkania;
- Malejąca liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej świadczy o poprawie sytuacji materialnej mieszkańców gminy;
- Stosunkowo dobry poziom edukacji i dostępności do bazy edukacyjnej i sportowej;
- Bogate i atrakcyjne dziedzictwo kulturowe gminy może być ważnym czynnikiem budowy tożsamości i integracji mieszkańców, przy otwartości, elastyczności i adaptacji tego dziedzictwa do potrzeb nowych mieszkańców;
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi na zasadach określonych w corocznie uchwalanym Programie współpracy gminy Wolbórz z organami pozarządowymi.

3. SFERA GOSPODARCZA

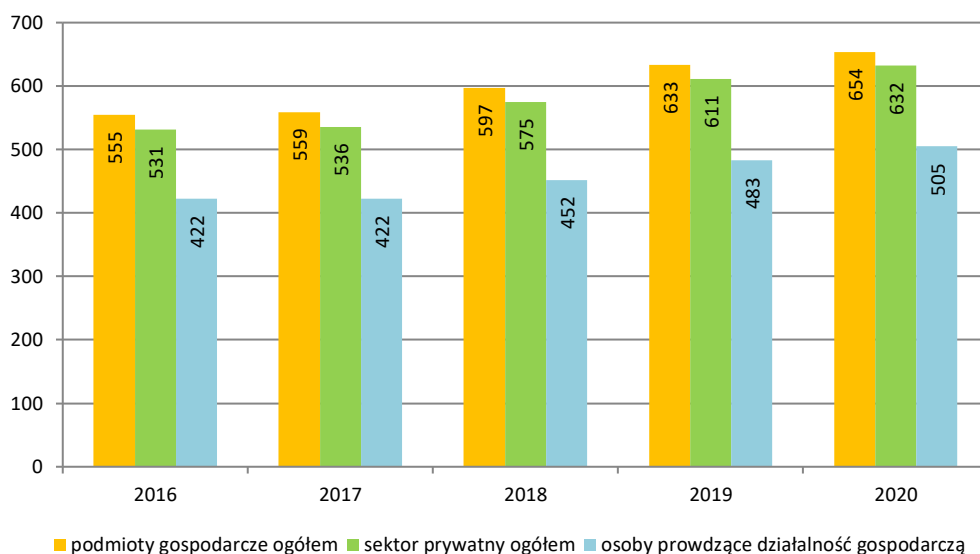
3.1. Aktywność gospodarcza

Potencjał lokalnej gospodarki odgrywa kluczową rolę w określaniu celów i strategii rozwojowych. Aspekty gospodarcze związane z liczbą przedsiębiorstw, ich aktywnością oraz wielkością lokalnego rynku pracy uznawane są często za główne czynniki rozwoju lokalnego. Rozwój gospodarczy oznacza proces pozytywnych zmian w gospodarowaniu: w działalności wytwórczej i redystrybucyjnej dóbr i usług, ich wymianie oraz zwiększanie potencjału ekonomicznego, wzrost dobrobytu i dobrostanu społeczności lokalnej. Towarzyszą im zmiany w stosunkach ekonomicznych i mechanizmie funkcjonowania gospodarki, które powinny zapewnić zachowanie naturalnych walorów środowiska przyrodniczego. Ten proces rozwojowy wyraża się w zwiększeniu i zmianie struktury zdolności wytwórczych gospodarki, rzeczywistej produkcji towarów i usług, ich redystrybucji, wymiany i ich konsumpcji. Zmienia się również mechanizm funkcjonowania gospodarki, charakter i formy rynku oraz rodzaje konkurencji, jak również sposoby i formy regulacyjnego oddziaływania państwa na rynki i poszczególne podmioty.

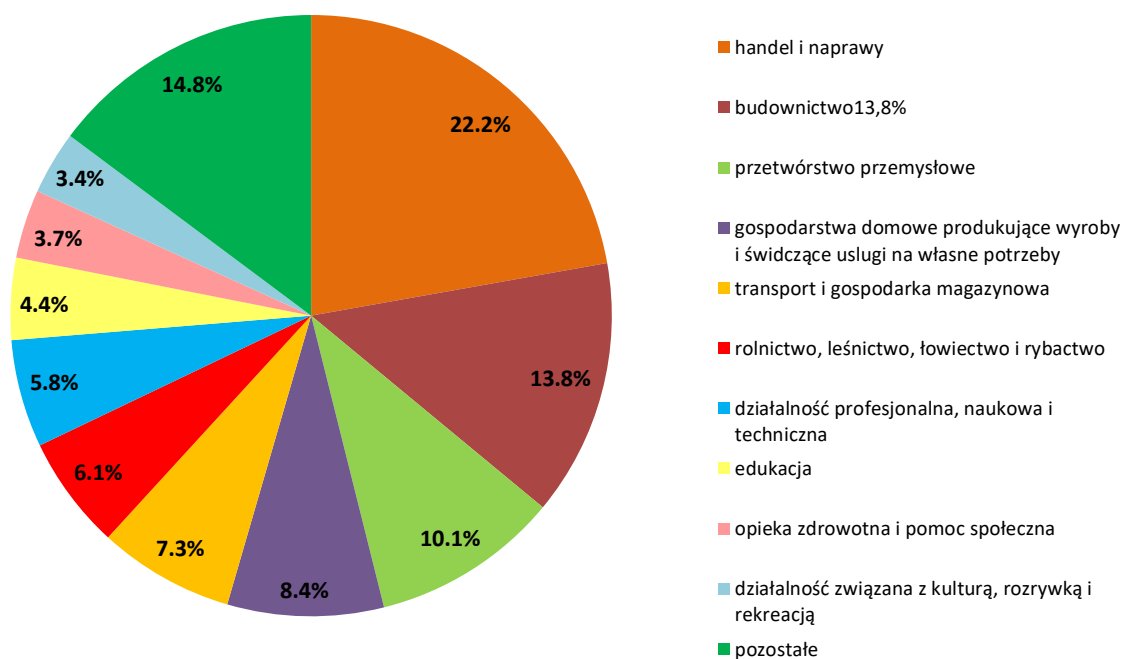
Gmina Wolbórz pełni funkcję rolniczą (ok. 60% ogólnej jej powierzchni stanowią użytki rolne), rekreacyjną (południowo-wschodnia część gminy) oraz administracyjno-usługową. Nie rozwija się tu specjalistyczna działalność produkcyjna. W rejonie drogi krajowej ekspresowej S8 relacji Wrocław-Białystok znajdują się centrala logistyczno-magazynowe, obiekty usługowe gastronomiczno-noclegowe oraz konferencyjne na wysokim poziomie. Rejon Zalewu Sulejowskiego to obszar, gdzie przeważa działalność związana z obsługą ruchu turystycznego na bazie ośrodków wypoczynkowych i gospodarstw agroturystycznych.

W gminie Wolbórz następuje systematyczny wzrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON. W latach 2016-2020 ich liczba wzrosła o ok. 15% (99 podmiotów). Rynek pracy na terenie gminy kształtowany jest głównie przez sektor prywatny - ponad 96% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych należy do sektora prywatnego, co świadczy o aktywności ekonomicznej mieszkańców gminy. Większość z zarejestrowanych firm stanowią podmioty małe, o liczbie pracujących do 9 osób w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych w rejestrze REGON (ok. 94,2% podmiotów), głównie firmy o charakterze rodzinnym. Do największych grup branżowych wg klasyfikacji PKD (Polska Klasyfikacja Działalności) należy działalność z kategorii handel i naprawy, budownictwo, przetwórstwo przemysłowe. Są to najczęściej sklepy spożywcze i wielobranżowe, hurtownie, a także drobne zakłady produkcyjno-usługowe, jak warsztaty samochodowe, usługi remontowo-budowlane, itp..

Wykres 5. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wg rejestru REGON w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)

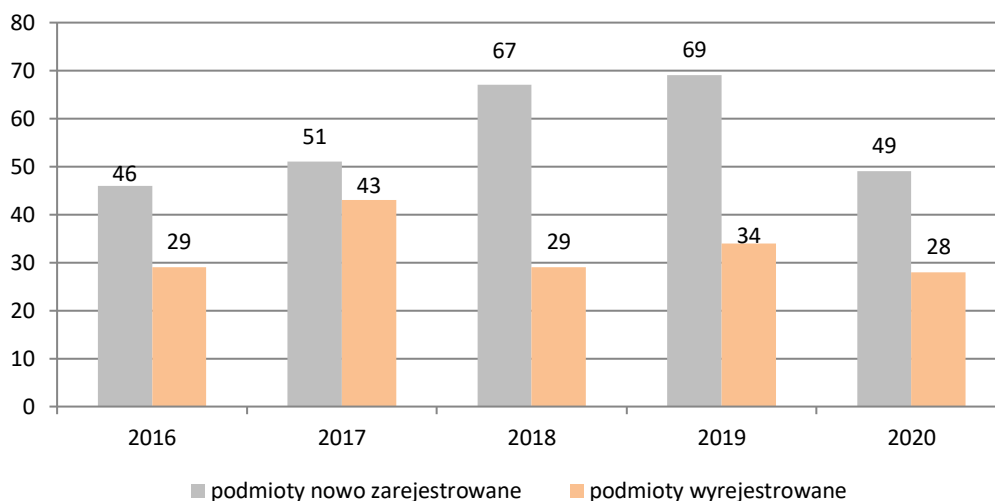

Wykres 6. Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w gminie Wolbórz w 2020 roku (opracowanie własne na podstawie GUS)

W roku 2020 w rejestrze Regon w gminie Wolbórz nowo zarejestrowano 49 podmiotów gospodarczych (wszystkie w sektorze prywatnym), natomiast wyrejestrowano 28 podmiotów.

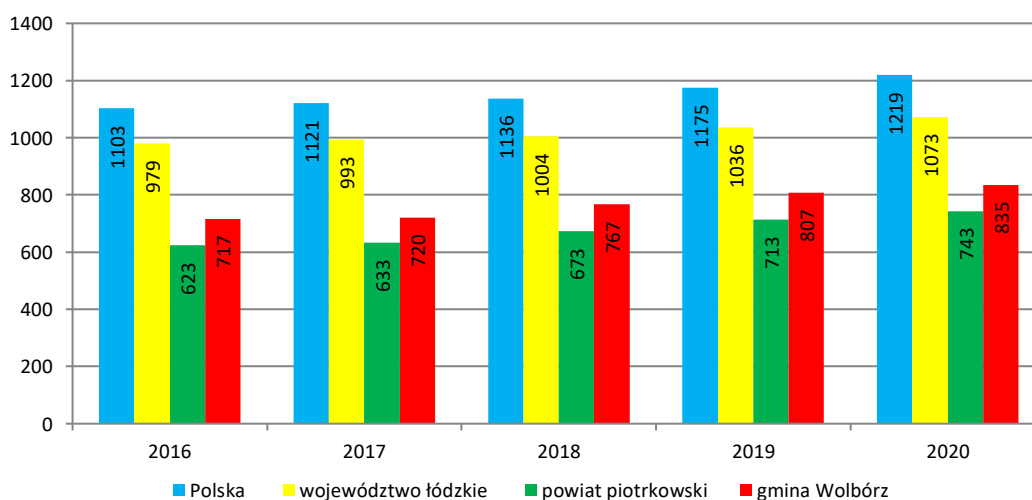
Wykres 7. Podmioty gospodarki narodowej - nowo zarejestrowane i wyrejestrowane w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)

Sytuację gospodarczą na terenie gminy Wolbórz odzwierciedlają wskaźniki: liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności, wskaźnik jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności oraz wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.

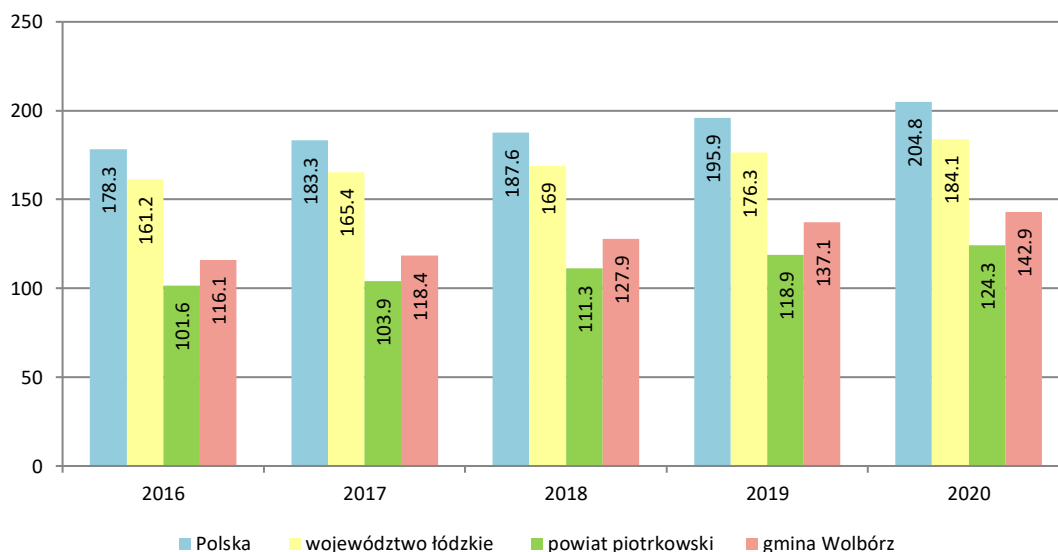
W latach 2016-2020 liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności ulegała wzrostowi. W 2020r. na 10 tys. ludności przypadało 835 podmiotów gospodarczych tj. o 118 podmiotów więcej w porównaniu z rokiem 2016. Wartość wskaźnika zmienia się corocznie, nie są to jednak znaczące wahania, co potwierdza stabilność sytuacji gospodarczej pod względem liczby przedsiębiorstw. Wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w gminie Wolbórz jest niższy w porównaniu ze wskaźnikiem dla kraju i województwa łódzkiego, natomiast wyższy od wskaźnika dla powiatu piotrkowskiego.

Wykres 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2016-2020 – porównanie wskaźnika dla Polski, województwa łódzkiego, powiatu piotrkowskiego i gminy Wolbórz (www.stat.gov.pl)

Wskaźnik liczby podmiotów gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na przestrzeni lat 2016-2020 kształtuje się na zbliżonym poziomie, przy czym najwyższa wartość wskaźnika występuje w 2020r. natomiast najniższa w 2016r. Zjawiskiem pozytywnym i pożądanym kierunkiem zmian jest systematyczny wzrost analizowanego miernika. Wskaźnik dla gminy Wolbórz w porównaniu do sytuacji panującej w kraju i województwie łódzkim jest niższy, natomiast wyższy niż w powiecie piotrkowskim.

Wykres 9. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2016-2020 - porównanie wskaźnika dla Polski, województwa łódzkiego, powiatu piotrkowskiego i gminy Wolbórz (www.stat.gov.pl)

3.2. Rolnictwo

Gmina Wolbórz ma charakter rolniczy z rozwijającą się turystyką. Niemal na całym terenie gminy przeważają gleby dobre i bardzo dobre. Największą przydatność rolniczą posiadają gleby brunatne wytworzone na glinach występujące w rejonie wsi: Bogusławice, Młynary i Komorniki (klasa bonitacyjna IIIa). W rejonie wsi: Polichno, Prosenie, Żarnowica, Wolbórz, Kuznocin, Komorniki, Żywocin, Stanisławów, Golesze i Dębsko na piaskach strukturalnych i spiaszczonych glinach wykształciły się gleby bielcowe i pseudobielcowe klas IIIb i IVa. We wschodniej części gminy występują gleby najłabsze, klas V i VI (rejon wsi: Studzianki, Dębina, Adamów, Młoszów i Zwierzyniec). W dolinach rzek występują gleby torfowe oraz mułowo-torfowe, czarne ziemie, mady lekkie i bardzo lekkie, stanowiące trwałe użytki zielone (łąki i pastwiska) o klasach bonitacyjnych od II do VI. Na obszarze gminy przeważają gospodarstwa indywidualne o powierzchni wynoszącej do 5ha. Warunki przyrodnicze oraz jakość gleb w gminie korzystnie wpływa na produkcję rolniczą. Dominują uprawy zbóż (żyto, pszenżyto, pszenica, jęczmień) i ziemniaków, a także dodatkowo roślin pastewnych i przemysłowych (rzepak i rzepik). W hodowli zwierząt gospodarskich przeważa trzoda chlewna oraz drób, uzupełniająco bydło. Obecnie zmiany w strukturze sektorowej zatrudnienia odzwierciedlają ciągłą zmianę w kierunku gospodarki opartej na usługach oraz postępujący stopniowy spadek zatrudnienia m.in. w rolnictwie. Gospodarstwa ewoluują w kierunku mieszkalnictwa jednorodzinnego.

3.3. Rynek pracy i bezrobocie

Rynek pracy na terenie gminy kształtowany jest głównie przez sektor prywatny – ponad 96% ogółu podmiotów gospodarki narodowej, w którym dominują osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 77,2%. Rynek pracy gminy Wolbórz cechuje się pozytywnym trendem wzrostu liczby osób pracujących w stosunku do ogółu mieszkańców. Według danych GUS, liczba osób pracujących zawodowo w gminie Wolbórz na przestrzeni lat 2016-2019 ulegała wzrostowi. W 2019r. wskaźnik osób pracujących na 1000 ludności wynosił 297. Jest to znacznie więcej w porównaniu do wskaźnika dla powiatu piotrkowskiego (135), województwa łódzkiego (253) oraz dla Polski (255).

Potwierdzeniem pozytywnych trendów rynku pracy jest niskie bezrobocie, które w latach 2016-2019 uległo spadkowi. Trend taki obserwuje się na terenie całego kraju. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie w stosunku do roku 2010 zmalała o ponad 28%, a w stosunku do roku 2010 o ponad 45%. Osoby bez pracy z terenu gminy stanowią 41% ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Piotrkowie Trybunalskim. Według stanu na koniec 2020 roku stopa bezrobocia w gminie wyniosła 3,10%, stopa bezrobocia dla powiatu wynosi 5,8% dla województwa wynosi 6,2%. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w gminie Wolbórz wynosiła 143, w tym 46,85% stanowiły kobiety, natomiast 53,15% mężczyźni. W wyniku wprowadzonego w marcu 2020 roku stanu zagrożenia epidemicznego a następnie stanu epidemii nastąpiło „zamrożenie” gospodarki a to z kolei miało wpływ na wszystkie wskaźniki rynku pracy. Wprowadzone restrykcje w pewnym stopniu przyczyniły się do ograniczenia liczby miejsc pracy czy utrudnienia w przekraczaniu granic państwa, co miało szczególne znaczenie dla osób pracujących poza granicami kraju.

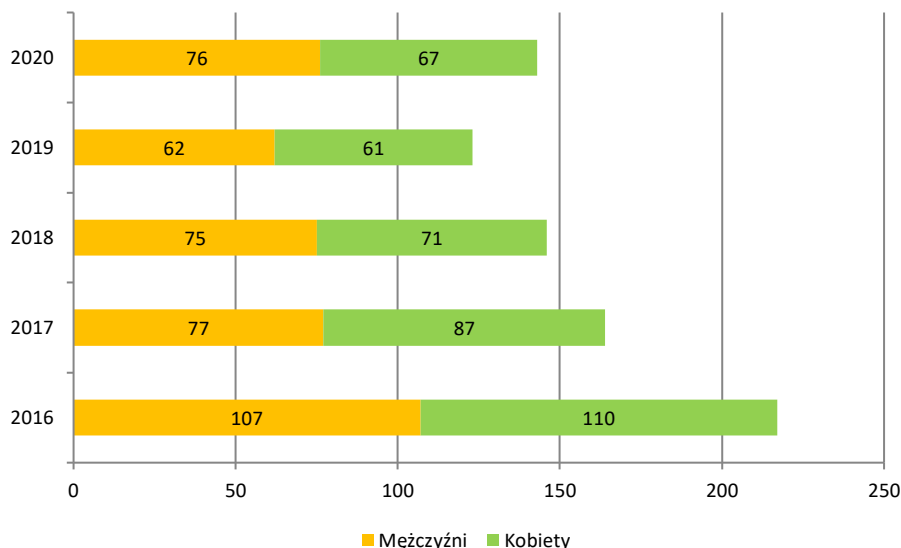
Tabela 22. Bezrobocie w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020
OGÓŁEM	214	164	146	123	143
kobiety	110	87	71	61	67
mężczyźni	107	77	75	62	76
do 25 roku życia	29	12	10	8	15
do 30 roku życia	64	48	35	26	27
powyżej 50 roku życia	63	42	44	44	40
długotrwale bezrobotni	110	84	75	61	69

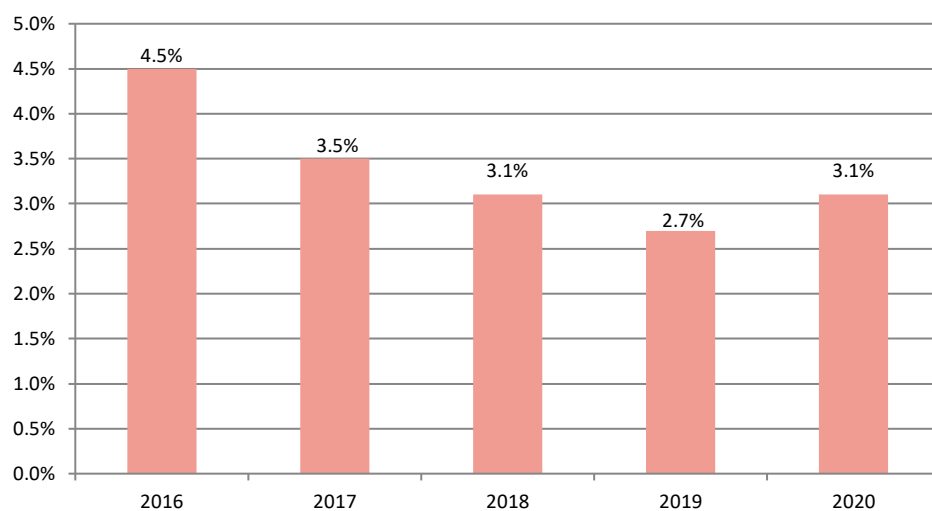
Biorąc pod uwagę wiek bezrobotnych, dominują osoby powyżej 50 roku życia, co jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym. W 2020r. osoby długotrwale bezrobotne, tj. takie, których okres pozostawania bez pracy w ciągu ostatnich dwóch lat wyniósł co najmniej 12 miesięcy, stanowiły ponad 48% ogólnej liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych. Głównym źródłem utrzymania się osób bezrobotnych na terenie gminy są prace dorywcze, sezonowe jak

również pomoc społeczna i pomoc rodziny. Zabiegi te nie gwarantują stabilności finansowej rodzin, dlatego też częstym zjawiskiem jest emigracja zarobkowa.

Wykres 10. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)

Wykres 11. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)

PODSUMOWANIE

- Tradycyjne rolnictwo traci swoje funkcje produkcyjne, ale szansą rozwoju może być rolnictwo ekologiczne;
- Następuje rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym w budownictwie, handlu i przetwórstwie;
- Bardzo korzystna z punktu widzenia pracownika sytuacja na rynku pracy i niewielkie bezrobocie może ulec drastycznym zmianom, wynikającym z możliwego wygaszenia lub załamania gospodarki w efekcie pandemii koronawirusa;

4. BUDŻET I POLITYKA INWESTYCYJNA GMINY

Do ważniejszych czynników decydujących o możliwościach rozwoju każdej jednostki terytorialnej są jej możliwości finansowe, które w znacznym stopniu warunkują to, jakie można na danym etapie stawiać cele oraz w jaki sposób te cele osiągać. Podstawowym elementem analizy sytuacji finansowej jest bilans dochodów i wydatków budżetowych. Gmina samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie uchwały budżetowej gminy. Budżet gminy jest rocznym planem dochodów i wydatków oraz przychodów i rozchodów tej jednostki.

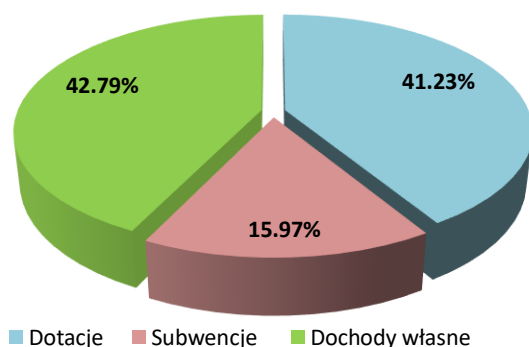
Do dochodów budżetu zalicza się: dochody własne, subwencje i dotacje celowe z budżetu państwa.

Tabela 23. Dochody budżetu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 w zł (Urząd Miejski w Wolborzu)

Dochody	2016	2017	2018	2019	2020
bieżące	32 019 662,28	34 794 398,32	36 581 639,28	40 052 484,46	45 481 171,86
dotacje	9 331 340,45	10 788 805,60	10 646 742,52	12 335 648,17	14 521 456,03
subwencje	7 576 168,00	7 676 101,00	8 166 837,00	8 322 734,00	8 758 979,00
dochody własne	15 112 153,83	16 329 491,72	17 768 059,76	19 394 102,29	22 200 736,83
majątkowe	366 785,89	2 297 355,93	6 616 868,79	7 709 264,31	9 349 111,95
dotacje	157 955,89	2 139 005,93	6 448 692,07	7 662 720,41	8 942 825,95
dochody własne	208 830,00	158 350,00	168 176,72	46 543,90	400 286,00
Ogółem	32 386 448,17	37 091 754,25	43 198 508,07	47 761 748,77	54 830 283,81

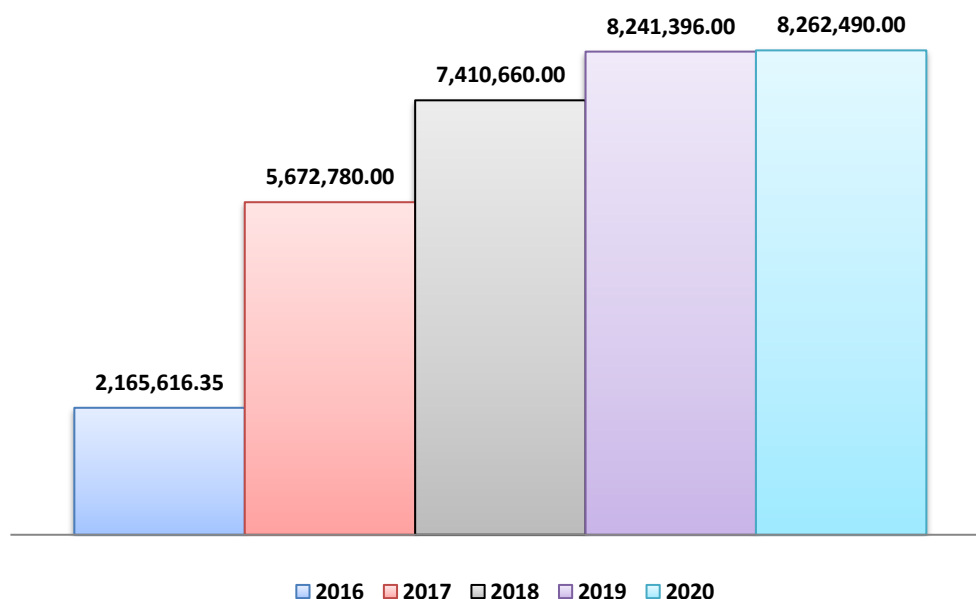
Podstawowym rodzajem dochodów budżetowych, które warunkują możliwości rozwojowe gminy, tak jak każdej innej jednostki terytorialnej są dochody własne, czyli środki uwarunkowane poziomem lokalnej aktywności. Wysokość dochodów własnych zależy przede wszystkim od poziomu zamożności społeczności lokalnej, która odprowadza podatek dochodowy od osób fizycznych oraz poziomu zainwestowania gminy, który wpływa na skalę dochodów z tytułu podatku CIT i podatku od nieruchomości.

Wykres 12. Realizacja dochodów budżetu gminy Wolbórz w 2020 roku według źródeł pozyskania

W roku 2020 gmina Wolbórz pozyskała dotacje na współfinansowanie zadań inwestycyjnych m.in. ze środków UE, z budżetu województwa na realizację zadań własnych majątkowych, z Funduszu Dróg Lokalnych, ze środków przeciwdziałania COVID-19 oraz z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Podatki i opłaty lokalne stanowią najistotniejsze źródło dochodów własnych gminy. W roku 2020 wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych stanowiły 37,21% dochodów własnych, natomiast dochody z tytułu podatku od nieruchomości (od osób fizycznych i prawnych) 38,02% dochodów własnych gminy.

Wykres 13. Wpływy do budżetu gminy Wolbórz z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych w latach 2016-2020 (w zł)

Wydatki budżetu najogólniej podzielić można na wydatki bieżące oraz majątkowe (inwestycyjne).

Tabela 24. Wydatki budżetu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 w zł (Urząd Miejski w Wolborzu)

Wydatki	2016	2017	2018	2019	2020
bieżące	27 864 683,09	29 800 846,69	30 961 472,31	34 662,663,11	39 363 133,93
majątkowe (inwestycyjne)	2 329 531,29	6 012 160,03	15 10 081,90	14 977 809,67	11 646 012,57
Ogółem	30 194 214,38	35 813 006,72	46 141 554,21	49 640 472,78	51 009 146,50

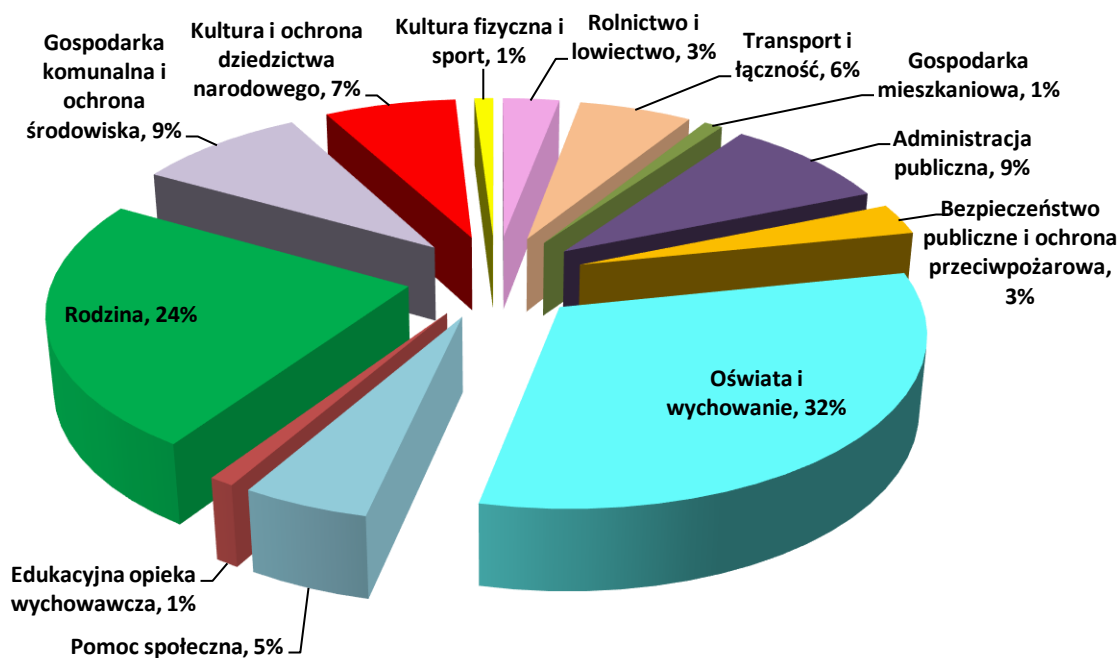
Poziom zrealizowanych wydatków majątkowych w 2020 roku stanowił 22,83% wykonanych wydatków ogółem. Wysoki udział wydatków inwestycyjnych w strukturze wydatków wskazuje na prorozwojowy charakter gminy, świadczy o dużej samodzielności finansowej oraz zdolności do obsługi zadłużenia, a w przyszłości do sięgania po różnego rodzaju źródła finansowania inwestycji. Działalność inwestycyjna ukierunkowana jest nie tylko na rozbudowanie infrastruktury technicznej, ale też infrastruktury społecznej.

Tabela 25. Wydatki budżetu gminy Wolbórz wg działów (Urząd Miejski w Wolborzu)

Nazwa działu	2016	2017	2018	2019	2020
Rolnictwo i łowiectwo	579 944,68	586 932,14	648 064,48	1 032 337,69	1 327 384,76
Transport i łączność	2 135 608,06	5 654 138,18	7 980 169,92	1 291 143,36	3 040 471,82
Gospodarka mieszkaniowa	177 970,54	242 335,72	763 874,38	1 520 272,94	339 837,02
Działalność usługowa	36 787,84	44 473,60	36 386,20	35 005,10	33 562,57
Administracja publiczna	3 657 602,82	3 683 959,80	3 878 742,14	4 023 956,93	4 525 521,52
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i sądownictwa	7 012,00	2 089,00	82 434,27	81 738,22	73 989,00
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	402 217,49	763 954,02	228 498,34	369 627,29	1 513 254,56
Obsługa długu publicznego	167 559,87	140 708,51	120 408,25	184 554,43	116 650,69
Różne rozliczenia	-	-	150,65	-	5 135,72
Oświata i wychowanie	10 288 712,43	10 418 126,66	11 230 146,13	13 875 429,40	16 120 514,07
Ochrona zdrowia	138 049,62	133 637,06	181 164,77	203 747,97	205 570,88
Pomoc społeczna	9 036 908,56	1 942 400,02	2 118 466,72	2 355 337,31	2 572 426,99
Edukacyjna opieka wychowawcza	448 242,80	494 781,72	484 860,81	402 017,81	422 983,36
Rodzina	-	8 679 144,25	8 576 618,53	10 131 806,36	12 197 815,23
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	1 743 179,86	1 414 740,31	7 917 092,09	12 171 143,80	4 441 328,28
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	980 422,78	1 172 060,91	1 302 464,30	1 350 781,31	3 245 239,01
Kultura fizyczna i sport	394 395,03	439 524,82	592 012,23	611 572,86	527 461,02
RAZEM	30 194 214,38	35 813 006,72	46 141 554,21	49 640 472,78	51 009 146,50

Wykres 14. Wydatki gminy Wolbórz w 2020 roku według działów (największy udział procentowy)

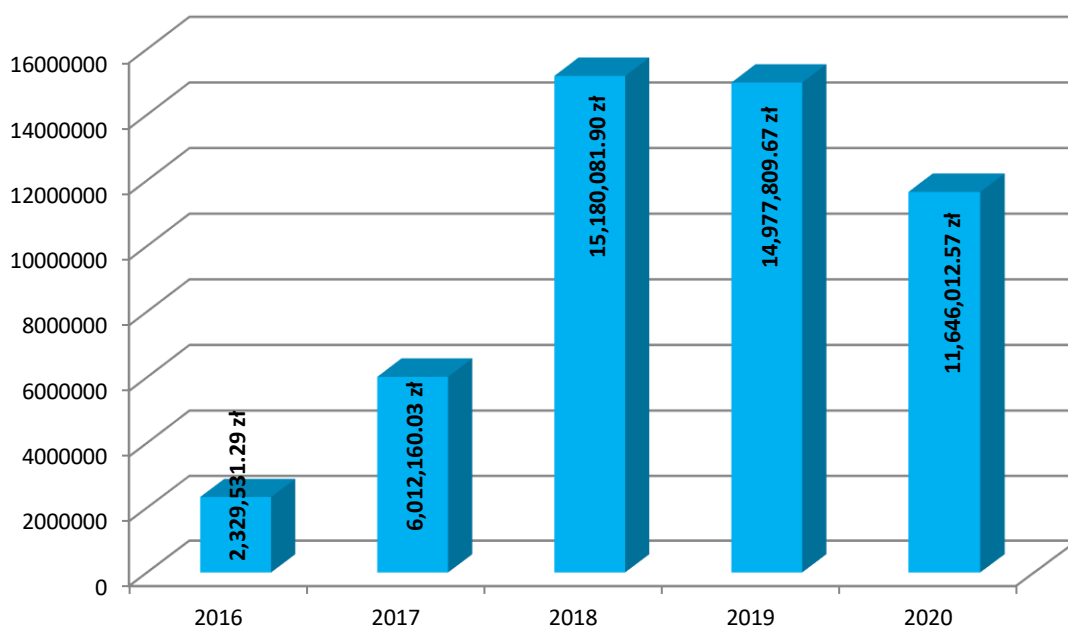

Jak wynika z powyższego najwięcej środków finansowych gmina przeznaczona na oświatę i wychowanie – ok. 32% oraz rodzinę ok. 24%. Te dwa działy stanowią ponad 55% całości poniesionych wydatków.

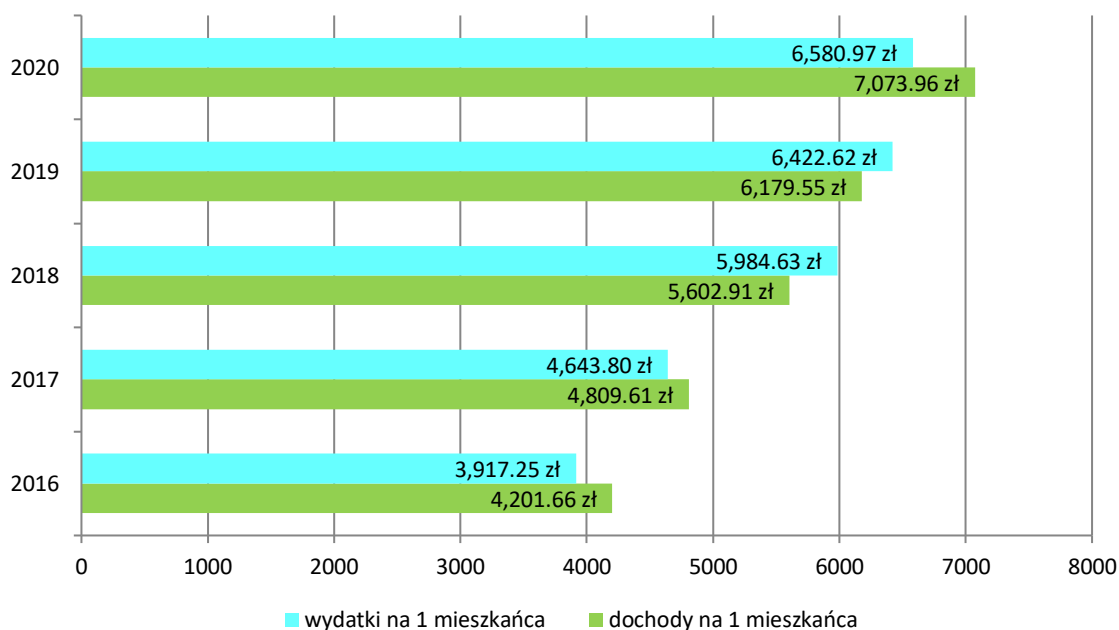
Tabela 26. Udział kwotowy i procentowy wydatków inwestycyjnych ogółem w budżecie gminy w latach 2016-2020

Lata	Kwota wydatków inwestycyjnych (w zł)	Udział % w wydatkach ogółem
2016	2 329 531,29	4,56
2017	6 012 160,03	16,79
2018	15 180 081,90	32,90
2019	14 977 809,67	30,17
2020	11 646 012,57	22,83

Wykres 15. Wielkość wydatków inwestycyjnych w gminie Wolbórz w latach 2016-2020

Wykres 16. Dochody i wydatki gminy Wolbórz w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

W budżecie gminy wyodrębnione zostały środki na wydatki funduszu sołectkiego, w ramach którego realizowane są zadania związane z bieżącymi potrzebami mieszkańców i dotyczą przede wszystkim np.: remontów, doposażenia i zakupów dla obiektów takich jak świetlice, place zabaw, tereny rekreacyjne, modernizacji fragmentów dróg czy budowy oświetlenia ulicznego oraz organizacji imprez dla mieszkańców w poszczególnych sołectwach. W 2020 roku z funduszu sołectkiego skorzystało 21 sołectw, zrealizowane zostały zadania na łączną kwotę 446 020,75 zł.

Zadania inwestycyjne na terenie gminy finansowane są ze środków własnych oraz zewnętrznych. Dodatkowe źródła finansowania inwestycji gminnych stanowią głównie: dofinansowania ze środków unijnych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, dofinansowania i dotacje z Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego oraz Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi, dofinansowania z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Ministerstwa Sportu, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Edukacji Narodowej, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych i innych oraz preferencyjne kredyty i pożyczki z banków komercyjnych.

Tabela 27. Najważniejsze inwestycje realizowane przez gminę Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)

Zadanie	Wydatkowane środki (zł)/ źródła środków
ROK 2016	
Przebudowa ul. Kościuszki w Wolborzu	259 814,56 (koszt łącznie z budową wodociągu i kanalizacji deszczowej)
Przebudowa drogi powiatowej Młynary-Wolbórz	559 326,23
Przebudowa drogi gminnej Prosenie-Polichno	12 704,00 (dofinansowanie z RPO Wł)
Modernizacja dróg dojazdowych do pól w Leonowie	2 583,00
Modernizacja drogi dojazdowej do pól w Goleszach Parcela	164 392,16 (środki własne - 114 622,16, budżet woj. łódzkiego - 49 770,00)
Modernizacja drogi dojazdowej do pól w Żywocinie	146 273,18
Skanalizowanie działek w ramach Programu Ochrony Wód Zalewu Sulejowskiego	17 400,00
Budowa wodociągu w Żywocinie; budowa kanalizacji sanitarnej w Żywocinie, Komorniki, Bogusławice (dokumentacja i realizacja)	180 535,25
Promowanie i dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	24 450,00
Kontynuacja programu usuwania azbestu	16 146,35 (14 087,00 – dotacja WFOŚiGW, 2 059,35 – środki własne)
Budowa zbiornika małej retencji w Wolborzu	64 000,00 zł (dotacja celowa WFOŚiGW w Łodzi- 51 200,00, środki własne - 12 800,00)
2017	
Promowanie i dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	24 500,00 (budżet gminy)
2018	
Przebudowa drogi gminnej Wolbórz-Zwierzyniec-Modrzewek-Młoszów wraz z ul. Gadki	4 461 373,14 (w tym środki RPO Wł: 3 638 440,95)
Przebudowa drogi powiatowej Wolbórz - Żarnowica (1913E)	1 247 809,14 (budżet gminy w ¼ kwoty i budżet powiatu piotrkowskiego)
Przebudowa drogi powiatowej Kuznecin - Lubiatów (1509E)	221 646,57 (budżet gminy i budżet powiatu piotrkowskiego)
Przebudowa drogi powiatowej w Kuznecinie	488 746,16 (budżet gminy)
Modernizacja drogi dojazdowej do pól w Żywocinie	382 962,58
Promowanie i dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	21 000,00 (budżet gminy)
Kontynuacja programu usuwania azbestu	Budżet gminy oraz WFOŚ Wł: 55 626,03

Modernizacja oświetlenia ulicznego w Kaleni (2018-2019)	3 142,65
Budowa oświetlenia ulicznego w Golezszach Parcela (2018-2019)	40 735,55
Budowa wodociągu Wolbórz-Świątniki-Lubiatów (2018-2020)	944 996,70 (w tym Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych: 736 942, 20)
Rozbudowa oczyszczalni ścieków w Wolborzu (2018-2019)	14 458 737,50 (w tym środki RPO Wł: 9 986 237,15)
2019	
Termomodernizacja SP wraz z Domem Nauczyciela w Proszeniu	1 953 075,73 (w tym środki RPO Wł: 802 480,77)
Modernizacja drogi dojazdowej do pól w Lubiaszowie Nowym	1 803 741,01
Modernizacja drogi dojazdowej do pól w Marianowie	22 000,00
Rozbudowa oświetlenia ulicznego w Lubiaszowie (2019-2020)	31 646,40
Wymiana opraw na LED w Lubiaszowie (2019-2020)	3 198,00
Modernizacja oświetlenia na skwerze w Wolborzu	1 426,00
Modernizacja oświetlenia ulicznego w Psarach Witowskich	8 610,00
Wykonanie oświetlenia kompleksu sportowego w Wolborzu	88 201,00
Budowa sieci wodociągowej ul. Ogrodowa w Wolborzu (2019-2020)	55 701,78 (budżet gminy)
Budowa sieci wodociągowej ul. Sportowa w Wolborzu	15 000,00 (budżet gminy)
Budowa kanalizacji sanitarnej w Bogusławicach	1 467 256,74 (w tym Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych: 645 761,80)
Promowanie i dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	13 944,52
Kontynuacja programu usuwania azbestu	40 368,59
2020	
Termomodernizacja Domu Ludowego w Golezszach Dużych	1 486 565,98 (w tym środki RPO Wł: 872 729,81)
Budowa ul. Sobieskiego w Wolborzu obejmująca jezdnię z chodnikiem i odwodnieniem powierzchniowym	1 051 024,47 (w tym środki z Funduszu Dróg Samorządowych: 525 511,00)
Rozbudowa drogi gminnej do Chorzęcina	55 871,21 (budżet gminy)
Przebudowa drogi gminnej w Żywocinie	1 336 050,47 (w tym środki z Funduszu Dróg Samorządowych: 668 024,00)
Modernizacja drogi dojazdowej do gruntów rolnych w Wolborzu (do oczyszczalni ścieków)	180 259,33
Przebudowa sieci energetycznej w Młynarach	7 287,75
Rozbudowa oświetlenia ulicznego w Stanisławowie	15 288,90
Wymiana opraw na LED w Krzykowicach i Młoszowie	974,16
Budowa oświetlenia ulicznego w PGR Bogusławicach	68 157, 40
Budowa sieci wodno-kanalizacyjnej w Wolborzu, ul. Polna etap II	61 500,00 (budżet gminy)
Budowa sieci wod.-kan., Swolszewice Duże, ul. Bursztynowa	94 527,96
Wodociąg w Stanisławowie-przejęcie	14 774,28
Wodociąg w Lubiaszowie Nowym - przejęcie	30 855,00
Promowanie i dofinansowanie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków	19 885,50
Kontynuacja programu usuwania azbestu	43 836,23
Przebudowa i rozbudowa Przedszkola Samorządowego w Wolborzu	3 119 562,36 (w tym środki RPO Wł: 1 830 674,24)

Trwające obecnie działania w ramach kilkuletniej perspektywy finansowej obejmują przede wszystkim przedsięwzięcia infrastrukturalne w gospodarce wodno-kanalizacyjnej, inwestycje infrastruktury drogowej oraz projekty związane montażem instalacji

fotowoltaicznych, termomodernizacją budynków i wymianą źródeł ciepła. Nowe inwestycje publiczne to element sprzyjający nie tylko podnoszeniu jakości życia mieszkańców, ale także poprawiający uwarunkowania dla rozwoju przedsiębiorczości czy budujący przyjazny wizerunek obszaru dla każdego z jego użytkowników. Na te działania składa się zwykle budowa lub modernizacja istniejącej infrastruktury. Poczynione inwestycje to zwykle główny czynnik przyciągający zewnętrznych inwestorów, koło zamachowe dla miejscowego rynku budowlanego, ale także element polityki społecznej i środowiskowej: pozwala niwelować bezrobocie, zwiększać komfort życia (parkingi, chodniki), a także wspierać poprawę stanu środowiska.

Spis tabel, wykresów i rysunków

SPIS TABEL

Tabela 1. Jednostki administracyjne wchodzące w skład gminy (Urząd Miejski w Wolborzu)	8
Tabela 2. Wykaz dróg powiatowych (Urząd Miejski w Wolborzu)	9
Tabela 3. Wykaz dróg gminnych (Urząd Miejski w Wolborzu)	9
Tabela 4. Zestawienie użytkowania gruntów na terenie gminy Wolbórz (Urząd Miejski w Wolborzu)	13
Tabela 5. Obszary podlegające ochronie występujące na terenie gminy (crfop.gdos.gov.pl)	16
Tabela 6. Zasoby mieszkaniowe gminy Wolbórz (GUS, www.stat.gov.pl)	21
Tabela 7. Charakterystyka oczyszczalni ścieków na terenie gminy (stan na koniec 2020 roku)	23
Tabela 8. Ilość odpadów zebranych z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)	24
Tabela 9. Rodzaj paliwa wykorzystywanego na cele grzewcze w budynkach użyteczności publicznej i innych większych obiektach na terenie gminy Wolbórz (Urząd Miejski w Wolborzu)	25
Tabela 10. Demografia w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)	28
Tabela 11. Porównanie wybranych wskaźników demograficznych gminy Wolbórz do wskaźników demograficznych powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego w roku 2020 (GUS, 2020)	30
Tabela 12. Liczba ludności w poszczególnych sołectwach na dzień 31.12.2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)	30
Tabela 13. Środki finansowe przeznaczone na pomoc społeczną w latach 2016-2020 według źródeł pochodzenia (MOPS w Wolborzu)	31
Tabela 14. Liczba rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy MOPS w Wolborzu w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)	32
Tabela 15. Liczba rodzin korzystających z pomocy MOPS według powodu jej przyznania w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)	33
Tabela 16. Udzielone zasiłki stałe, celowe i usługi opiekuńcze realizowane przez MOPS w Wolborzu w latach 2016-2020 (MOPS w Wolborzu)	34
Tabela 17. Dane o wykroczeniach w latach 2017-2020 (Komisariat Policji w Wolborzu)	36
Tabela 18. Informacje o placówkach oświatowych na terenie gminy Wolbórz – rok szkolny 2020/2021 (Urząd Miejski w Wolborzu)	37
Tabela 19. Programy profilaktyczne, zajęcia dodatkowe, koła zainteresowań, przeprowadzone akcje placówkach oświatowych w gminie Wolbórz w roku szkolnym 2020/2021 (Urząd Miejski w Wolborzu)	38
Tabela 20. Szlaki turystyczne na terenie gminy Wolbórz (www.wolborz.eu)	42
Tabela 21. Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego z terenu gminy Wolbórz (WUOZ w Łodzi)	45
Tabela 22. Bezrobocie w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)	53
Tabela 23. Dochody budżetu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 w zł (Urząd Miejski w Wolborzu) ..	55
Tabela 24. Wydatki budżetu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 w zł (Urząd Miejski w Wolborzu) ...	56
Tabela 25. Wydatki budżetu gminy Wolbórz wg działów (Urząd Miejski w Wolborzu)	57
Tabela 26. Udział kwotowy i procentowy wydatków inwestycyjnych ogółem w budżecie gminy w latach 2016-2020	58
Tabela 27. Najważniejsze inwestycje realizowane przez gminę Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu)	60

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Struktura ogólna powierzchni gminy Wolbórz.....	12
Wykres 2. Liczba ludności gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu).....	28
Wykres 3. Struktura ludności gminy według ekonomicznych grup wieku (Urząd Miejski w Wolborzu)	29
Wykres 4. Liczba podmiotów gospodarki narodowej wg rejestru REGON w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl)	50
Wykres 5. Struktura podmiotów gospodarczych według sekcji PKD w gminie Wolbórz w 2020 roku (opracowanie własne na podstawie GUS)	50
Wykres 6. Podmioty gospodarki narodowej - nowo zarejestrowane i wyrejestrowane w gminie Wolbórz w latach 2016-2020 (www. stat.gov.pl).....	51
Wykres 7. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2016-2020 – porównanie wskaźnika dla Polski, województwa łódzkiego, powiatu piotrkowskiego i gminy Wolbórz (www.stat.gov.pl).....	51
Wykres 8. Podmioty gospodarki narodowej na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w latach 2016-2020 - porównanie wskaźnika dla Polski, województwa łódzkiego, powiatu piotrkowskiego i gminy Wolbórz (www.stat.gov.pl)	52
Wykres 9. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl).....	54
Wykres 10. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym z terenu gminy Wolbórz w latach 2016-2020 (www.stat.gov.pl).....	54
Wykres 12. Realizacja dochodów budżetu gminy Wolbórz w 2020 roku według źródeł pozyskania ...	55
Wykres 13. Wpływy do budżetu gminy Wolbórz z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych w latach 2016-2020 (w zł)	56
Wykres 14. Wydatki gminy Wolbórz w 2020 roku według działów (największy udział procentowy) ...	58
Wykres 15. Wielkość wydatków inwestycyjnych w gminie Wolbórz w latach 2016-2020	59
Wykres 16. Dochody i wydatki gminy Wolbórz w przeliczeniu na 1 mieszkańca w latach 2016-2020 (Urząd Miejski w Wolborzu).....	59

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Obszar diagnozy gminy (opracowanie własne).....	4
Rysunek 2. Gmina Wolbórz na tle województwa i powiatu (www.gminy.pl)	6
Rysunek 3. Mapa gminy Wolbórz	7
Rysunek 4. Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Wolbórz (Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy Wolbórz)	12
Rysunek 5. Herb i pieczęć Gminy Wolbórz (Uchwała Nr XXXII/226/2009 Rady Gminy Wolbórz z dnia 19 sierpnia 2009r.).....	20
Rysunek 7. Zabytki zlokalizowane na terenie gminy Wolbórz (fotografie Urząd Miejski w Wolborzu)	46